

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΧΡΟΝΟΘΕΩΡΙΕΣ

**“ Η παιδαγωγική θεωρία
του Αλέξανδρου Δελμούζου
και η εφαρμογή της στο
Ανώτατο Παρθεναγωγείο
του Βόλου ”**

**ΔΡΑΓΩΓΙΑΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
ΧΑΛΑΣΤΡΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ**

© ISBN: 978-618-00-2417-3

ISBN: 978-618-00-2417-3

© copyright 2020

✉ dragogiasemmanouel@gmail.com

✉ dinachalastra1@gmail.com

☎ 6949822642

🏠 KOZANH

ΔΡΑΓΩΤΖΙΑΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

είναι απόφοιτος του τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, πατέρας τριών παιδιών, Δημόσιος υπάλληλος στον Δήμο Μαντουδίου - Λίμνης Αγίας Άννας στην Εύβοια. Τα τελευταία χρόνια ζει και εργάζεται στην Κοζάνη.

ΧΑΛΑΣΤΡΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ

είναι απόφοιτος του τμήματος Γεωτεχνολογίας και Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας με μεταπτυχιακές σπουδές στο τμήμα Χημικών Μηχανικών στις Ενεργειακές επενδύσεις και Περιβάλλον, επίσης έχει παρακολουθήσει το ετήσιο πρόγραμμα Εκπαιδευτικής κατάρτισης της Α.Σ.ΠΑΙ.ΤΕ.είναι μητέρα τριών παιδιών και εργάζεται στο Γενικό Μαμάτσειο Νοσοκομείο της Κοζάνης.

**“ Η παιδαγωγική θεωρία
του Αλέξανδρου Δελμούζου
και η εφαρμογή της στο
Ανώτατο Παρθεναγωγείο
του Βόλου ”**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παιδαγωγική θεωρία του Αλέξανδρου Δελμούζου αποτέλεσε μια μεταρρυθμιστική προσπάθεια συγκερασμού των αρχών, αφενός του «Σχολείου Εργασίας» και αφετέρου του κινήματος του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού. Η παρούσα εργασία είναι μια βιβλιογραφική έρευνα για την επίδραση των γλωσσικών και παιδαγωγικών αντιλήψεων του Δελμούζου στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα σε μια κρίσιμη χρονική καμπή στην ιστορία της Ελλάδας. Τα κύρια συμπεράσματα, της έρευνας είναι ότι οι παιδαγωγικές αντιλήψεις του Δελμούζου, οι οποίες είχαν ξένες επιρροές αλλά με ενδογενή στοιχεία, καθώς και οι αρχές του «Σχολείου Εργασίας» διέπουν ακόμη και σήμερα γόνιμα τον διάλογο για την Παιδεία στη χώρα μας, επίσης εμπνέουν τους σημερινούς εκπαιδευτικούς στο διακόνημα για την συνδιαμόρφωση των πολιτών του αύριο.

Η περίοδος που εξετάζεται, έχει μεγάλο ιστορικό, κοινωνιολογικό αλλά και εκπαιδευτικό ενδιαφέρον. Η νέα κοινωνική στρωμάτωση καταβάλει μεγάλη προσπάθεια να επιβάλει την ιδεολογία της και υιοθετεί επίσης την ιδεολογία της Μεγάλης Ιδέας, η οποία πρωτοεμφανίστηκε τον 19ο αιώνα. Το κίνημα του Εκπαιδευτικού δημοτικισμού, οι νέες παιδαγωγικές προσεγγίσεις και οι νέες σοσιαλιστικές ιδέες συνέβαλαν καθοριστικά στη διαμόρφωση της σύνταξης των άρθρων της μεταρρυθμιστικής αυτής προσπάθειας.

Η εργασία αυτή πραγματεύεται συνολικά το καινοτόμο παιδαγωγικό σύστημα του Δελμούζου, καθώς επίσης και την διάπλαση του ως παιδαγωγός και εκπαιδευτικός μεταρρυθμιστής. Οι αρχές του *Σχολείου Εργασίας*, οι οποίες ως διδακτική μέθοδος απορρίπτουν την παθητική στάση του μαθητή, εξασφαλίζουν την αυτενέργειά του, οδηγώντας τον αποτελεσματικότερα στην έννοια της αυτοδιοίκησης και της αυτοαγωγής του, ενέπνευσαν τον Αλέξανδρο Δελμούζο, ο οποίος το 1908 θα αναλάβει τη διεύθυνση του Ανώτερου Παρθεναγωγείου του Βόλου. Η παιδαγωγική του προσφορά στο βολιώτικο σχολείο υπήρξε σημαντική, συμβάλλοντας θετικά και θέτοντας τα θεμέλια προς την μεταρρύθμιση των σχολικών πραγμάτων αλλά και της γυναικείας εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Με την κατάργηση του Παρθεναγωγείου και τον δικαστικό διωγμό των πρωτεργατών του, έλαβαν χώρα τα «Αθεϊκά» του Βόλου, καθιστώντας και τα δύο, κορυφαίο σταθμό στην ιστορία της Νεοελληνικής εκπαίδευσης.

Λέξεις κλειδιά: Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός, Αλέξανδρος Δελμούζος, Ανώτατο Παρθεναγωγείο Βόλου

Πίνακας περιεχομένων

1.Εισαγωγή.....	5
2. Συνοπτική εξέταση της ζωής και του έργου του Αλέξανδρου Δελμούζου.....	7
2.1. Παιδαγωγικές αντιλήψεις και Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός.....	10
3.Το Ανώτατο Παρθεναγωγείο του Βόλου.....	18
3.1.Το διδακτικό πρόγραμμα και η μέθοδος διδασκαλίας.....	20
4. Τα Αθεϊκά του Βόλου.....	24
5. Επίλογος.....	27
Βιβλιογραφία.....	29

1.Εισαγωγή

Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, το ζήτημα της εκπαίδευσης αποτέλεσε ένα πεδίο πάνω στο οποίο διασταυρώθηκαν κυρίαρχα συστήματα ιδεών και συμπεριφορών της ελληνικής κοινωνίας. Κατά την ίδια περίοδο, το ζήτημα αυτό συνδέθηκε αμετάκλητα με το γλωσσικό και δέχθηκε ως εκ τούτου τις βαθιές αναταράξεις που δημιούργησε η βαθμιαία και ομόχρονη ανάπτυξη του δημοτικιστικού κινήματος. Πράγματι, ο δημοτικισμός, κατά την ώρα της συναρμογής του με την εκπαίδευση, διαπλάθεται σ' ένα χώρο μέσα στον οποίον αναπτύσσονται ιδιαίτερες συνθήκες παραγωγής λόγου και δράσης, επιβάλλοντας ανακατατάξεις στον εκσυγχρονισμό της ελληνικής κοινωνίας. Πρόκειται για τις συνθήκες εκείνες που θα μεταβάλουν τους λόγιους και τους καλλιτέχνες σε απόστολους ιδεών, δηλαδή, σε διανοούμενους. Αν θεωρήσουμε ότι η διά του λόγου εξωτερίκευση των απόψεων, η σύνδεσή τους με το κοινωνικοπολιτικό γίνεσθαι και τέλος η συσσωμάτωση αποτελούσαν τα κλασικά στάδια, στα οποία ανταποκρινόταν η πορεία των διανοουμένων, οι δημοτικιστές τα ακολούθησαν όλα. Αυτή την πορεία ακολούθησε και η εμβληματική τριανδρία της εκπαιδευτικής μας ιστορίας, ο Αλέξανδρος Δελμούζος, ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης και ο Δημήτρης Γληνός. Κι αυτός είναι προφανώς ο λόγος που η ακτινοβολία τους ξεπέρασε τα πλαίσια της εκπαιδευτικής υπόθεσης, με την οποία είναι καταρχήν συνδεδεμένοι στις ελληνικές συνειδήσεις.

Σύμφωνα με τον Σαπουντζάκη (1980:13): *«Είναι μια πικρή ιστορία που στερεότυπα επαναλήφθηκε. Ο πόθος για αλλαγή, η δίψα για αναζήτηση νέων στόχων, ιδανικών και μεθόδων στην Παιδεία, η αποτίναξη από τη νάρκη του κομφορμισμού, της τυποποίησης του εφησυχασμού στα παλιά σχήματα, του στείρου συντηρητισμού σε όλες τις εκφάνσεις της Εκπαίδευσης και ειδικότερα στο όργανο πνευματικής επικοινωνίας, τη Γλώσσα, ότι δηλαδή μπορεί να εκφραστεί με τον όρο «Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός». Αφού πέρασαν ένα στάδιο εφαρμογής στην πράξη, οδήγησαν τελικά στον αμείλικτο διωγμό του φορέα τους, του Αλέξανδρου Δελμούζου, ο οποίος υπήρξε ιδεαλιστής παιδαγωγός, μεταρρυθμιστής δημιουργός, Άνθρωπος, μαχητής, μάρτυρας. Διώχτες του όσοι εθελοτυφλούσαν και εννοούσαν να βλέπουν κάθε μεταβολή στις δομές της Παιδείας ως κίνδυνο για το καθεστώς, το κοινωνικό σύνολο, το Status quo της αυθεντίας τους, καθώς θεωρούσαν ως τη μόνη προστάτιδα και εγγυήτρια δύναμη των εννοιών πατριωτισμός, ηθική, θρησκεία».*

Κυρίαρχο πρόβλημα της ελληνικής εκπαίδευσης, παρέμενε η δυσαναλογία ανάμεσα σε εγγράμματους και αγράμματους, δημιουργώντας τον προσανατολισμό προς τη δημοτική εκπαίδευση. Ο δημοτικισμός έθετε ως στόχο την καταστροφή του σαθρού πολιτιστικού, ιδεολογικού και εκπαιδευτικού οικοδομήματος της Ελλάδας το οποίο στηρίζονταν στο αρχαίο πολιτισμό, ανακατασκευάζοντας τον νέο ελληνικό πολιτισμό βασισμένο στο σύγχρονο λαϊκό πολιτισμό. Συνεπώς, κατανόηση των εκπαιδευτικών προβλημάτων συντελείται μονάχα μέσω της συνειδητοποίησης του βάθους εννοιών, όπως η «έκρηξη» των αναγκών της εκάστοτε εποχής, η «έκρηξη των γνώσεων θεωρητικών και πρακτικών», η «έκρηξη του πληθυσμού των σπουδαστών σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες». Εξάλλου, σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο,

είναι ιδιαίτερος δύσκολη η εξεύρεση μιας λύσης αποδεκτής για το εκπαιδευτικό πρόβλημα από το μεγαλύτερο τμήμα της κοινωνίας, αφού η «ασύμμετρη ανάπτυξη των οικονομικών και πνευματικών δυνάμεων» του τόπου και οι εσωτερικές κρίσεις των λαών καθιστούν το έδαφος προς θεμελίωση του εκπαιδευτικού οικοδομήματος ασταθές. Έτσι, η ελληνική κοινωνία, η οποία έχει περάσει αλλεπάλληλες κρίσεις και δίχως σταθερό έδαφος, ταλανίζεται από πληθώρα ιδεολογικών συζητήσεων, στόχος των οποίων είναι η ανανέωση του σχολείου, η πρόοδος στον κλάδο της γυναικείας αγωγής, η βελτίωση των διδακτικών προγραμμάτων (Παπανούτσος 1976:201-213).

Συμπερασματικά διαφαίνεται η νοσηρότητα της ελληνικής εκπαίδευσης και η ανάγκη για βασικές αλλαγές, τόσο στον τρόπο λειτουργίας, όσο και στο περιεχόμενο της, σύμφωνα με την τοποθέτηση των Ελλήνων παιδαγωγών της εποχής εκείνης. Οι Έλληνες παιδαγωγοί και δημοτικιστές βρίσκουν ως μόνη διέξοδο την προώθηση μεταρρυθμίσεων, με στόχο την επίτευξη της γλωσσικής και πνευματικής αναγέννησης του τόπου. Σε αυτό το στόχο θα εστιάσουν οι προσπάθειες που θα ακολουθήσουν με βάση τις κύριες ιδέες της μεταρρυθμιστικής παιδαγωγικής, δημιουργώντας μια νέα διδακτική και παιδαγωγική αντίληψη, η οποία κυριαρχείται από το στοιχείο της χειραφέτησης του μαθητή. Η γνώση γίνεται κατάκτηση εξοστρακίζοντας την απλή μετάδοση και την παθητική αποδοχή. Δημιουργούνται συνεπώς οι συνθήκες για την υπεύθυνη στάση του μαθητή ώστε να αυτοπραγματώνεται, να αυτοεξελισσεται και να αναβαθμίζεται κοινωνικά, προϋποθέτοντας όχι μόνο την κατανόηση της ερμηνείας του κόσμου, αλλά και την ενεργητική συμμετοχή του (Μπουζάκη, 2003:205).

2. Συνοπτική εξέταση της ζωής και του έργου του Αλέξανδρου Δελμούζου

Ο Αλέξανδρος Δελμούζος γεννήθηκε στην Άμφισσα στις 31 Δεκεμβρίου του 1880. Εκεί έζησε με την οικογένειά του ωσότου έγινε 16 ετών, μια πολυμελής, αγαπημένη και παραδοσιακή οικογένεια. Όπως γράφει ο ίδιος: *«Τα πρώτα 16 χρόνια της ζωής μου τα έζησα στα Σάλωνα. Και αν αξίζει κάτι στη δουλειά που έχω κάμει ως τώρα, το χρωστώ κυρίως στα χρόνια εκείνα»* (Δελμούζος 1958:422).

Ο πατέρας του, ο Παναγής Δελμούζος ήταν πρώην δήμαρχος και ως το θάνατό του εύπορος έμπορος και κτηματίας στην Άμφισσα. Η εύπορη οικογένειά του ενδιαφερόταν για την μόρφωση και την κοινωνική αποκατάσταση των παιδιών της. Δεκαέξι χρονών, έχοντας πάρει το απολυτήριο του Γυμνασίου, ο Δελμούζος πήγε στη Αθήνα να σπουδάσει. Οι γονείς του, αφού διέκριναν την ικανότητά του στα μαθηματικά, τον προέτρεψαν να γίνει μηχανικός. Ο ίδιος από τον δεύτερο κιόλας μήνα της προετοιμασίας του για το Πολυτεχνείο, εγκατέλειψε την προσπάθεια και γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή. Η απροσδόκητη αυτή απόφαση αναστάτωσε την οικογένειά του, η οποία τον προέτρεψε να τον στείλει στην Βιέννη. Η κύρια αιτία της μεταστροφής του ήταν η κλίση του για την ποίηση (Παπανούτσος 1978:29-30).

Η Φιλοσοφική Σχολή τον απογοήτεψε γρήγορα καθώς και η αγάπη του για την ποίηση υποχώρησε έναντι του πάθους του για την διδασκαλία. Παρακολούθησε με δυσφορία τα μαθήματα του πανεπιστημίου και κατάφερε να αποφοιτήσει το 1902. Έχοντας υπηρετήσει την στρατιωτική του θητεία, θα φύγει για μεταπτυχιακές σπουδές στη Γερμανία. Εκεί κλιμακώθηκαν οι αμφιβολίες για την αξία της ποίησης, οι οποίες άρχισαν να εμφανίζονται έπειτα από την επαφή του με το Σολωμικό έργο και τη μελέτη του Goethe (Κογκούλη 2007:9).

Στην Γερμανία παρέμεινε για πέντε χρόνια, από το 1903 ως το 1907. Οι σπουδές του δεν ήταν συστηματικές και αυτό διαφαίνεται από τις συχνές μετακινήσεις του σε διάφορες πόλεις και την ποικιλία των ενδιαφερόντων του. Ξεκίνησε από το Βερολίνο, συνέχισε στην Λειψία για να καταλήξει τελικά στην Ίενα. Εκεί θα κάνει μία ξεχωριστή, για την πορεία της ζωής του, γνωριμία με τον Γ. Σκληρό, τον πρώτο Έλληνα κοινωνιολόγο και ιστορικό μαρξικής σχολής και θα επηρεαστεί από τις μαρξιστικές του ιδέες (Παπανούτσος 1978:33-35).

Στις αρχές του 1907, ο Δελμούζος επιστρέφει στην Ελλάδα. Το 1908 ο γιατρός, Δημήτρης Σαράτσης θα προτείνει στον Δήμο Παγασών την ίδρυση του Ανώτερου Παρθεναγωγείου. Η πρόταση θα γίνει δεκτή και ο ίδιος αναζητώντας το καταλληλότερο πρόσωπο για την διεύθυνση του Παρθεναγωγείου, θα καταλήξει στον Δελμούζο, ο οποίος διορίζεται διευθυντής στις 29 Σεπτεμβρίου 1908. Ο Δελμούζος, καθώς ήταν οραματιστής, προσπάθησε να εφαρμόσει νέες ιδέες στο σχολείο, αλλά σύντομα οι προσπάθειές του θα αποτύχουν και θα οδηγηθεί στις δικαστικές αίθουσες - όπου και θα αθωωθεί το 1914- ενώ το σχολείο θα κλείσει.

Το 1910 συγκροτείται ο Εκπαιδευτικός Όμιλος στην Αθήνα, με κύριο ιδρυτή τον Αλέξανδρο Δελμούζο, οποίος είχε εξαιρετική συνεργασία με τους Δημήτρη Γληνό και Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Το έργο των δημοτικιστών μεταρρυθμιστών θα

διακοπεί απρόσμενα το 1920. Ο Δελμούζος θα εγκαταλείψει πάλι την Ελλάδα και θα εγκατασταθεί με την οικογένειά του στο Μόναχο, όπου θα αφιερωθεί στην μελέτη της Γερμανικής εκπαιδευτικής κίνησης που επικρατούσε εκείνη την εποχή. Το 1923 θα επιστρέψει ως διευθυντής του Μαράσλειου Διδασκαλείου, επιχειρώντας για μια ακόμη φορά να εφαρμόσει τις νέες εκπαιδευτικές του αντιλήψεις. Σύντομα θα έρθει αντιμέτωπος με συκοφαντικές κατηγορίες για αντεθνική διδασκαλία και τελικά θα απολυθεί (Κογκούλη 2007: 12).

Το 1927, λόγω της πολιτικής ατμόσφαιρας που επικρατούσε στη χώρα, σημειώθηκε σοβαρή κρίση ανάμεσα στα ηγετικά στελέχη του Εκπαιδευτικού ομίλου, και κατ' επέκταση στην σύγκρουση του Δελμούζου με τον Γληνό και την διάσπαση του ιστορικού Ομίλου (Παπανούτσος 1978: 94).

Το Νοέμβριο της επόμενης χρονιάς ο Δελμούζος εκλέγεται καθηγητής στο νεοϊδρυθέν Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης (1925), στην έδρα της Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική Σχολή. Σημαντικό ρόλο για την αποδοχή της θέσης έπαιξε η επικείμενη ίδρυση του Πειραματικού Σχολείου. Το Πειραματικό Σχολείο αποτελεί την τρίτη προσπάθεια του Αλέξανδρου Δελμούζου να εφαρμόσει τις καινοτόμες παιδαγωγικές του ιδέες. Λόγω της πολιτικής αναταραχής στη χώρα - πτώση της κυβέρνησης Βενιζέλου (1932), στρατιωτικοπολιτικό κίνημα (1935) και δικτατορία Μεταξά (1936) - ο Δελμούζος αναγκάζεται να παραιτηθεί από το Πανεπιστήμιο (Τερζής 1986:150-172).

Από το 1937 έως το θάνατό του στις 10 Δεκεμβρίου του 1956, δεν έπαψε να δραστηριοποιείται και να αφιερώνεται στη συγγραφή δημοσιεύσεων και διαλέξεων καθώς και να παρέχει συμβουλές στην εκπαιδευτική πολιτική ηγεσία. Το συγγραφικό του έργο είναι πολύ πλούσιο και σημαντικό λόγω της επικαιρότητας των σύγχρονων ιδεών του για τη πορεία της εκπαίδευσης.

Το έργο του περιλαμβάνει αναρίθμητες μελέτες και άρθρα τα οποία δημοσιεύθηκαν σε εφημερίδες και περιοδικά, καθώς επίσης και την έκδοση των παρακάτω βιβλίων: Σαν Παραμύθι (1911, 1983 επανέκδοση), Μαράσλειο και Ζωή (1925), Δημοτικισμός και Παιδεία (1926), Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο (1929), Οι ξένοι και εμείς (1930), Το πρόβλημα της Φιλοσοφικής Σχολής (1944), Παιδεία και Κόμμα (1947), Ο Φώτης Φωτιάδης και το παιδαγωγικό του έργο (1947), Το Κρυφό Σκοτειό (1950, 2006 επανέκδοση) και το δίτομο έργο του Μελέτες και Πάρεργα (1958), το οποίο εκδόθηκε δύο χρόνια μετά τον θάνατό του.

Στο βιβλίο του «Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο» (1929) ο Δελμούζος καταγράφει τις γενικές αρχές του σχολείου, περιγράφει την σχολική ζωή και παραθέτει τις αντιλήψεις του για το θέμα της αγωγής.

Στο έργο του «Το πρόβλημα της Φιλοσοφικής Σχολής» (1944) εκθέτονται προτάσεις για την καλύτερη οργάνωση της σχολής ώστε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της ελληνικής εκπαίδευσης.

Στο βιβλίο του «Δημοτικισμός και Παιδεία» (1930) γίνεται μια σύνδεση του εκπαιδευτικού δημοτικισμού με το ελληνικό σχολικό δίκτυο και με το έργο του «Παιδεία και Κόμμα» (1947) δίνονται οι απαντήσεις σε όλους εκείνους που τον

επέκριναν, καθώς επίσης παραθέτονται οι απόψεις του για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

Στο «Κρυφό Σχολειό» (1950) ο Δελμούζος παραθέτει όλη την προσπάθεια για την σύσταση του Παρθεναγωγείου, περιγράφοντας αναλυτικά τη ζωή των μαθητριών στο σχολείο, τις νέες μεθόδους διδασκαλίας που ακολούθησε και καταγράφει τις απόψεις του για τα προβλήματα στην εκπαίδευση.

Στο δίτομο έργο του «Μελέτες και Πάρεργα» περιέχονται πολλά παλαιότερα άρθρα του.

Ο Δελμούζος όλα εκείνα τα χρόνια που διεξάγονταν η πολύπλευρη πολεμική εναντίον του, έδωσε σημαντικά έργα και δραστηριότητες στον Όμιλο. Ειδικότερα: Το 1912 συμμετείχε στην επιτροπή για τη σύνταξη έκθεσης για τη μεταρρύθμιση του Δημοτικού Σχολείου, του Ανώτερου Παρθεναγωγείου και του Διδασκαλείου Θηλέων μετά από εντολή του Υπ. Παιδείας.

Το 1913: συμβάλλει στη συγγραφή των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων της κυβέρνησης των Φιλελευθέρων. Ο επικεφαλής της ομάδας συγγραφής είναι ο Δ. Γληνός.

Το 1914: Ο Δελμούζος δίνει σειρά μαθημάτων με θέμα την Ιστορία της Νεοελληνικής Φιλολογίας με μεγάλη επιτυχία.

Το 1916: ο Δελμούζος υλοποιεί μια σπουδαία μελέτη με τίτλο «Οι κλασσικοί σε μετάφραση», στην οποία ανασκευάζει τα επιχειρήματα που έχουν ανέκαθεν προβληθεί εναντίον της διδασκαλίας των αρχαίων συγγραφέων από μετάφραση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Το 1917: διορίζεται ανώτερος επόπτης της Δημοτικής Εκπαίδευσης. Την περίοδο της προσωρινής κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης του Ε. Βενιζέλου, συνεργάστηκε με τον Γληνό και τον Τριανταφυλλίδη, στο Υπουργείο Παιδείας και την ίδια περίοδο ολοκλήρωσε το «Αλφαβητάρι με τον Ήλιο», ενώ ένα χρόνο αργότερα το 1918, μαζί με τον Ζαχαρία Παπαντωνίου, θα συγγράψει το αναγνωστικό του Δημοτικού, τα «Ψηλά Βουνά».

Το 1918: ο Δελμούζος σε δημόσιες διαλέξεις που πραγματοποίησε, τόνισε με έντονη θερμότητα την ανάγκη για εκπαιδευτική αναγέννηση. Στην πρώτη διάλεξη του στην Αθήνα μεταξύ του κοινού βρισκόταν και ο πρωθυπουργός Ε. Βενιζέλος (Δελμούζος, 1958:224-225) (Παπανούτσος, 1984:73-75).

2.1. Παιδαγωγικές αντιλήψεις και Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός

Η περίοδος που εξετάζεται είναι μία περίοδος μεγάλων αλλαγών για την χώρα μας. Κοινωνικά και πολιτικά θέματα έχουν την αφετηρία τους και δυσκολεύουν την ήδη βεβαρημένη κοινωνική ενότητα. Είναι η εποχή της εμφάνισης ενός μεγάλου πολιτικού για την Ελλάδα, του Ελευθέριου Βενιζέλου, ο οποίος στιγματίσε με τις ιδέες και την πολιτική του ολόκληρο τον επόμενο αιώνα και σήμανε την αρχή της εκβιομηχάνισης. Ταυτόχρονα ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός συμβάλλει στον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης και στην άρση της δυσλειτουργίας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Η ήττα του 1897 και το μακεδονικό ζήτημα καθιστούν ακόμη πιο έντονη την ανάγκη εξεύρεσης λύσεων (Μαργαρώνη, 2010: 16).

Το αδιέξοδο που έχει ήδη δημιουργηθεί στην εκπαίδευση είναι ένα αποτέλεσμα βαθύτερων κοινωνικών αντιφάσεων και εξαρτήσεων στα εκπαιδευτικά θέματα, αφού μόνο έτσι θα επέλθει λύση και στα εθνικά ζητήματα. Πιο συγκεκριμένα θα μπορούσε με ευκολία να ειπωθεί κάλλιστα «ως ένα γεγονός συντελεσμένο αλλά όχι τελικώς προσδιορισμένο και ίσως χαμένο» (Φράγκου, 1986: 9).

Μελετώντας την πορεία της εκπαίδευσης μέχρι και την τρίτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, διαπιστώνουμε πως το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα της βασικής εκπαίδευσης, λειτουργούσε σύμφωνα με τις αρχές του λεγόμενου «Ερβαρτιανού συστήματος», που ήταν ένα γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο έδινε μεγαλύτερη σημασία στη θεωρητική διάσταση της παιδείας παρά στην πρακτική αγωγή. Το σύστημα αυτό βασίστηκε στον J.F. Herbart (1777-1841), ο οποίος και θεωρείται ο πατέρας του ψυχολογισμού στη φιλοσοφία. Με βάση αυτό το σκεπτικό, η παιδαγωγική ως επιστημονικός κλάδος έχει ως βάση την φιλοσοφία και την ψυχολογία. Στο πεδίο της διδακτικής και παιδαγωγικής, ανέπτυξε ένα δικό του διδακτικό σύστημα, με πέντε τυπικά στάδια: προπαρασκευή, προσφορά, σύγκριση, σύλληψη και εφαρμογή. Αυτά τα στάδια στόχευαν στην απόκτηση πλούσιων παραστάσεων από τους μαθητές. Δέχτηκε σημαντική κριτική λόγω της δασκαλοκεντρικής φύσης του συστήματός του, αλλά και του διδακτισμού και της τυποποίησης που ευνοούσε. Στην Ευρώπη, ήδη από το 1902, είχε αρχίσει να εγκαταλείπεται το Ερβαρτιανό σύστημα εκπαίδευσης, ως ανεπαρκές παιδαγωγικά. Ειδικότερα, οι παιδαγωγικές απόψεις στην Ευρώπη και στην Αμερική είχαν αρχίσει να επαναδιατυπώνονται και η ερβαρτιανή παιδαγωγική με την διδασκαλία από την έδρα άρχισε να κριτικάρεται και να παραχωρεί τη θέση της σε νέα παιδαγωγικά κινήματα και σχολές, όπως αυτά της Νέας Αγωγής και του Σχολείου Εργασίας, με πρωτεργάτες τον Dewey στις ΗΠΑ, τον Kerschensteiner στη Γερμανία, τη Montessori στην Ιταλία, που διαμόρφωσαν τις καινοτόμες παιδαγωγικές αρχές με επίκεντρο τον μαθητή.

Η επίδραση των ιδεών του Dewey και του σχολείου Εργασίας στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα υπήρξε μικρή, παρά το γεγονός ότι εκπαιδευτικοί πρωτοπόροι όπως ο Γληνός και ο Δελμούζος προσπάθησαν να εφαρμόσουν πολλές από τις ιδέες του. Είναι, επίσης εμφανές ότι οι όποιες επιδράσεις βασίστηκαν κυρίως στους Γερμανούς εκπροσώπους του Σχολείου Εργασίας κι όχι στον ίδιο τον Dewey, παρότι

βέβαια ο τελευταίος υπήρξε ο πρωτοπόρος του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού συστήματος (Κογκούλη, 2009:25-28).

Οι πρωταγωνιστές των δραματικών περιπετειών της παιδείας μας είναι ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος και ο Αλέξανδρος Δελμούζος. Εκείνη την εποχή στην Ελλάδα επικρατούσε η Πνευματική Μεγάλη ιδέα, η οποία αντιπροσώπευε στο διδακτικό και παιδαγωγικό χώρο κάποιες μορφές παιδείας που εκφραζόντουσαν από προαστικά ή πρωτοβιομηχανικά συστήματα των αρχών του 19^{ου} αιώνα.

Κύριος εκφραστής και υποστηρικτής αυτής της τάσης στο επίσημο εκπαιδευτικό και διδακτικό σύστημα υπήρξε ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος. Στην εκπαίδευση, η αγωγή ήταν συνώνυμη με την έννοια του σωφρονισμού κατά τον Herbart, η οποία με την σειρά της έβρισκε απόλυτο έρεισμα στην ελληνοχριστιανική διδασκαλία και με τον τρόπο της διαμόρφωνε ολόκληρο τον εκπαιδευτικό μηχανισμό (Μαργαρώνη, 2010:16).

Η πίστη σε τούτη την παραδοσιακή αγωγή και τόσο λεπτομερής επίσης μέθοδο αγωγής με υπερβολικά στοιχεία πειθαρχίας και αυταρχισμού είναι το εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδος. Η εποχή της τελικής αναζήτησης, της εθνικής ταυτότητας και της ιστορικής ένωσης με το αρχαίο παρελθόν αλλά και με το διαφορούμενο για κάποιους Βυζάντιο, φθάνει στο απόγειο του. Τελικός σκοπός, το αρχαιοελληνικό ιδεώδες – που εμφανίζεται από την γενικότερη αρχαιολατρεία των προγόνων – σαν αντιστάθμισμα στους αλυτρωτικούς στόχους των φιλόδοξων πολιτικών και εκπαιδευτικών - διδασκάλων της νέας Μεγάλης ιδέας της Νέας Ελλάδας. Υπό το βλέμμα λοιπόν του Χριστιανοσυντηρητισμού και του σωφρονισμού των μοντέρνων Ελλήνων μέσω της πειθαρχημένης και αυταρχικής διδασκαλίας, είναι δεδομένο πως η εμφάνιση ενός νέου ιδεαλιστή, που έχει αναπτύξει τις γνώσεις του στη Γερμανία και υποστήριζε εντελώς διαφορετικές μεθόδους διδασκαλίας όπως ο Αλέξανδρος Δελμούζος, θα ταρακουνούσε το εκπαιδευτικό σύστημα (Φράγκου, 1986: 11-16).

ο κράτος. Το πρόσωπο του Ελευθερίου Βενιζέλου, με την αύρα του νέου οραματιστή πολΟ Αλέξανδρος Δελμούζος άνθρωπος ιδεαλιστής και ταγμένος στα πιστεύω του και στις αξίες που αντιπροσώπευε, αντέδρασε με πείσμα στο υπάρχον κατεστημένο δηλώνοντας απογοήτευση και αποστροφή σε αυτό το σύστημα καθώς επίσης και στις μεθόδους διδασκαλίας που ακολουθούνταν. Από την άλλη μεριά οι διοικητικοί και οι εποπτικοί μηχανισμοί της εκπαίδευσης δεχόταν με αρκετή δόση καχυποψίας τις ξενόφερτες και καινοτόμες ιδέες του Δελμούζου, ανήσυχoi με το αποτέλεσμα αυτών των επικίνδυνων και λανθασμένων πρακτικών, που θα παρέσυραν τους νέους σε παραστρατήματα και λάθος δρόμους. Ο συντηρητισμός στην εκπαίδευση όπως και στην πολιτική είναι εμφανής. Ο παραλληλισμός είναι μοιραίος ανάμεσα στο παλιό με το καινούριο σύστημα, που εκπροσωπούν αντίστοιχα ο Βενιζέλος με τον Δελμούζο και ο Κωνσταντίνος με τον Εξαρχόπουλο. Η αντίληψη πως η εισαγωγή νέων απόψεων στην εκπαίδευση του ελληνικού κοινού και οι προσπάθειες να εξοβελιστούν από τον τόπο μας ήταν ατελείωτες και ιδιαίτερα ισχυρές. Ο φόβος για τη μεγέθυνση του και οι ταυτόχρονα ύποπτες, ξενόφερτες ιδέες ρίζωσαν για τα καλά στον εγωκεντρισμό της υποκρισίας και της χαλάρωσης της εθνικής συνείδησης και απέκτησαν τεράστιες διαστάσεις, με συνέπεια την ανυπαρξία

του κατάλληλου υποβάθρου, πάνω στο οποίο θα καλλιεργούσε τις ιδέες του ο Δελμούζος. Φυσικά, κάθε καινοτομία, κάθε αλλαγή και μεταρρυθμιστική κίνηση δε γίνεται πάντα αποδεκτή εύκολα. Ο Δελμούζος, ως πνευματική προσωπικότητα, δέχτηκε αντιδράσεις που προερχόταν και από το κλίμα της εποχής του και από τις επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις του καιρού του.

Το ερέθισμα για τη διαμόρφωση διαφοροποιημένων παιδαγωγικών αντιλήψεων, αντίθετων από τις επικρατούσες στον ελλαδικό χώρο, δίνεται στον Αλέξανδρο Δελμούζο στη Γερμανία, όπου εμφανίζεται μια ασυνήθιστη παιδαγωγική κίνηση. Στόχος της είναι η ριζική μεταρρύθμιση του σχολικού συστήματος και η ολική αναπροσαρμογή των μεθόδων διδασκαλίας, μέσα από την αμφισβήτηση των καθιερωμένων σχημάτων της και την επικράτηση ενός παιδοκεντρικού προσανατολισμού, που καταργεί την παθητικότητα και οδηγεί στην αυτενέργεια. Φυσικά, ο Δημοτικισμός, για τα ελληνικά δεδομένα λειτουργεί ως καταλύτης και αποτελεί την αφετηρία για ένα σύνολο οργανωμένων προσπαθειών, που αποβλέπουν σε μια παιδεία ανθισμένη χωρίς αγκάθια, απαλλαγμένη από προκαταλήψεις και πρωτόγονες αντιλήψεις (Μαργαρώνη, 2010:17-19).

Συνέπεια του Δημοτικισμού ήταν η δημιουργία συλλόγων και ομίλων και η εμφάνιση νέων πνευματικών δυναμικών προσωπικοτήτων που θα ενισχύσουν οικονομικά το κίνημα εκείνο. Αυτό που ενδιέφερε έντονα το Δελμούζο ήταν η δημιουργία και η προσφορά σε όλα τα Ελληνόπουλα μιας αυθεντικής και ανθρωπιστικής εκπαίδευσης. Κατά τη διάρκεια ολόκληρης της πορείας του επιδεικνύει σταθερή προσήλωση στο συνδυασμό θεωρίας και πράξης στον τομέα της εκπαίδευσης. Εξάλλου, προτιμά να δουλεύει μέσα σε σχολεία: Παρθεναγωγείο Βόλου 1908, Μαράσλειο Διδασκαλείο.

Κατά την παραμονή του στη Γερμανία, ο Αλέξανδρος Δελμούζος γνωρίζει το «*Σχολείο Εργασίας*» του Georg Kerschensteiner. Από τον τελευταίο εκπλήσσεται και δέχεται μεγάλη επίδραση στο έργο του. Με αυτόν τον τρόπο, ολόκληρο το παιδαγωγικό σύστημα που προσπάθησε να εφαρμόσει στην Ελλάδα ήταν ένας συνδυασμός των μεθοδολογικών διδακτικών αρχών του Σχολείου Εργασίας και του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού. Σε αντίθεση με τις πιο παλιές μορφές σχολείου, το «*Σχολείο Εργασίας*» έρχεται σε αντίθεση στη «*νοησιарχία*» και τον «*ηθικισμό*», τον αρχαϊσμό και τη χρήση γλωσσικών τύπων που δεν προάγουν την επικοινωνία στο επίπεδο της καθημερινότητας και φυσικά το δασκαλοκεντρισμό (Μαργαρώνη 2010: 20-22). Ο ίδιος λέει: «*Ένα σχολείο όπου το κέντρο είναι ο δάσκαλος.... δεν μπορεί να πετύχει το σκοπό του. Θα τον πετύχει, αν κέντρο στη ζωή και τη διδασκαλία γίνει το παιδί και όχι ο δάσκαλος*» (Χαραλαμπίδης, 2007:45-46).

Το είδωλο του αυθεντικού δασκάλου καταρρέει και η παθητική στάση του μαθητή, που διαρκώς αποστηθίζει, δίνει τη θέση της στην αυτενέργεια και στην ειλικρινή και πραγματική σχέση διδάσκοντος και διδασκόμενου. Για την αποστήθιση ο Δελμούζος υποστήριζε: «*Έπρεπε να χτυπηθούν στη ρίζα τους ο παπαγαλισμός και η λεξικράτεια*» (Χαραλαμπίδης, 2007:47).

Έτσι, για πρώτη φορά στον ελλαδικό χώρο, σταδιακά, αρχίζει να εμφανίζεται το αίτημα για ένα παιδοκεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο θα έχει τη βάση του

στο διάλογο και θα πετά από πάνω του τις φοβίες και την εφαρμογή άσκοπων «παιδονομικών μέτρων», αφού «*το παιδί νιώθει το ενδιαφέρον, την αγάπη και την εκτίμηση που δείχνεις γι' αυτό, και σε πληρώνει με το ίδιο νόμισμα. Ανεπαίσθητα άρχιζε ο τρόμος να υποχωρεί στην εμπιστοσύνη και την εκτίμηση, ο ραγιαδισμός στην ειλικρίνεια*» (Δελμούζος, 1950:64).

Η αυτενέργεια αποτελεί τον δείκτη επιτυχίας του εκπαιδευτικού έργου για το Δελμούζο, μιας και ο ίδιος τονίζει τα εξής: «*Προσπάθειά μας ήταν να μη μένουν τα παιδιά παθητικά στην ώρα της διδασκαλίας, αλλά ν' αυτενεργούν με πραγματικό ενδιαφέρον, το καθένα ανάλογα με τη δυναμικότητά του*». Η αυτενέργεια επιτυγχάνεται μέσω της ομαδικής κοινωνικής ζωής, στους κόλπους όμως της οποίας η μοναδικότητα του κάθε παιδιού δε χάνεται ούτε μένει στην άκρη, αλλά αντίθετα είναι άξια προώθησης και σεβασμού. Από την έδρα του Καθηγητή της Παιδαγωγικής διατυπώνει τα αιτήματά του για μια παιδεία δημοκρατική, ενιαία, που θα προβάλλει τον πολιτισμό μας και θα αξιοποιεί όλα τα γόνιμα στοιχεία του, χωρίς να παραμερίζονται οι ιδιαιτερότητες κάθε τόπου και περιοχής, αφού «*η παιδεία κάθε τόπου πρέπει να στηρίζεται στη σύγχρονη πραγματικότητα του τόπου αυτού*» (Χαραλαμπίδη, 2007:47).

Αυτό που θεωρεί σκοπό ενός υγιούς εκπαιδευτικού συστήματος είναι η δημιουργία ολοκληρωμένων ατόμων, υγιών ψυχικά και σωματικά, που θα χαρακτηρίζονται από αυθυπαρξία και δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού. Αυθυπαρξία για τον Δελμούζο σημαίνει ελεύθερη ενέργεια «*χωρίς εξωτερική πίεση, σύμφωνα με τις απόλυτες ηθικές αξίες...*» (Δελμούζος, 1929:36).

Η εκπαιδευτική μεταρρυθμιστική προσπάθεια του 1913 ήταν μία συνέχεια των αστικών προοδευτικών πολιτικών δυνάμεων, που είχαν αναλάβει την εξουσία έπειτα από το στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί το 1909. Είναι η συνέχεια της προσπάθειας να προχωρήσουν σε ριζικές αλλαγές σιτιστικού που τον συνόδευε, ήταν ικανό ώστε να ξεκινήσει και να ευοδωθεί ένα τέτοιο εγχείρημα. Η απαρχή της θεσμικής παρέμβασης στα εκπαιδευτικά ζητήματα και η προσαρμογή στις νέες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες ήταν κάτι το καινοτόμο για την εποχή αυτή στην Ελλάδα. Τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του 1913 συντάχθηκαν από τον Δημήτρη Γληνό και κατατέθηκαν στη Βουλή από τον Υπουργό Παιδείας Ιωάννη Τσιριμώκο. Στο περιεχόμενό τους περιελάμβαναν άρθρα που αφορούσαν: την ίδρυση νηπιαγωγείων, την εξάχρονη υποχρεωτική δημοτική εκπαίδευση, τον διαχωρισμό της μέσης εκπαίδευσης σε τριήχρονο αστικό σχολείο και εξάχρονο γυμνάσιο, την αναβάθμιση της εκπαίδευσης των δασκάλων, την προώθηση της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, τη βελτίωση της υλικοτεχνικής υποδομής των σχολείων και τέλος τη φροντίδα για τη μόρφωση της Ελληνίδας. Τα νομοσχέδια του 1913 ήταν πρωτοπόρα για την εποχή αυτή στην Ελλάδα και αρκετά ριζοσπαστικά για την εποχή τους. Τελικά, συνάντησαν ισχυρή αντίδραση από τα συντηρητικά κόμματα, την πανεπιστημιακή κοινότητα και τις κοινωνικές τάξεις που είχαν τον έλεγχο της πολιτικής κατάστασης πριν εμφανιστεί ο Βενιζέλος. Τα νομοσχέδια δημιουργούνται, αλλά δεν φτάνουν στη Βουλή, είτε φτάνουν αλλά δεν συζητιούνται ή συζητιούνται αλλά δεν ψηφίζονται ή ψηφίζονται 93 σπανίως αλλά δεν εφαρμόζονται ή εφαρμόζονται αποσπασματικά. Αποτελούν όμως

την πρώτη μεγάλη προσπάθεια της αστικής τάξης να παρέμβει στα εκπαιδευτικά ζητήματα και να τα διαμορφώσει ανάλογα με τις νέες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής αλλά και με τα συμφέροντά της (Δημόπουλος, 2019:6).

Τέλος, μετά την Απελευθέρωση, ο Δελμούζος στοχεύει κυρίως στην επίτευξη ενός και μοναδικού στόχου: το σχολείο, το ελληνικό σχολείο πρέπει να κρατηθεί μακριά από τις διαφορές των κομμάτων. Η άποψή του αυτή φαίνεται καθαρά σε μια ομιλία του στην αθηναϊκή Λέσχη «Τρικούπης» το Νοέμβριο του 1946, που καταλήγει ως εξής: *«Να πάψει το εκπαιδευτικό πρόβλημα να γίνεται ποδόσφαιρο ανάμεσα στα Κόμματα... Ανίερο δηλαδή παιχνίδι με την πιο ιερή υπόθεση του Έθνους, που στη ράχη της δοκιμάζεται ένα αδιάκοπο ράβε-ξήλωνε...»* (Παπανούτσος, 1984:124).

Σύμφωνα με τα όσα προαναφέρθηκαν, μια ουσιαστική παιδεία για το Δελμούζο μπορεί να πραγματοποιηθεί αν ολόκληρη η ζωή του ελληνισμού κατασκευασθεί όχι μόνο πάνω στη ζωντανή γλώσσα του λαού αλλά και πάνω στις παραδόσεις του. Η στροφή στο παρελθόν πρέπει να γίνει με σκοπό να εξυπηρετηθεί το παρόν και οι ανάγκες του. Οι καινοτομίες του αποσκοπούν σε μια ριζική αναδιοργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, με αφετηρία τη σχολική αίθουσα. Το σχολικό κλίμα πρέπει να μεταβληθεί, οι σχέσεις εκπαιδευτικού και παιδιού να αλλάξουν, οι μέθοδοι διδασκαλίας να αναπροσδιοριστούν.

Η πίστη του στην άποψη πως η σχολική πράξη είναι αυτή που καθιστά κάποιον άξιο παιδαγωγό και ακέραιο πνευματικό τον συνόδεψε σε όλη του τη ζωή. Το όνειρο του για ολική αλλαγή του σχολείου αποτέλεσε αγώνα ζωής γι' αυτόν, πόθος εντελώς διαφορετικός από κάποιον που έβλεπε το σχολείο ως πεδίο σωφρονισμού και τυπολατρίας, διδακτισμού και ηθικισμού, δεξαμενή γνώσεων και καλλιέργειας ακμαίου φρονήματος. Έτσι, η αγωγή σαν έννοια αντιμετωπίζεται από εκείνον μέσω μιας οπτικής εντελώς διαφορετικής από αυτήν της παραδοσιακής ή αυταρχικής και σχολαστικής αγωγής (Μαργαρώνη, 2010: 22-23).

Η παιδαγωγική του διαφέρει από την παιδαγωγική που προτείνει ο Herbart και που υιοθετεί ο Εξαρχόπουλος, γιατί κάτι τέτοιο οδηγεί στην υποκρισία και προκαλεί αντίθεση ανάμεσα στο «φαίνεσθαι» και στο «είναι» (Δεσύπρη, 2008).

Ο Δελμούζος επιχειρεί, μέσω της διδακτικής του μεθοδολογίας, να εξωτερικεύσει τον πραγματικό εαυτό των παιδιών, να αντιμετωπίσει την πραγματική εικόνα του ψυχικού τους κόσμου, κάτι που το σχολικό σύστημα του Εξαρχόπουλου δεν πετύχαινε. Η ταύτιση των απόψεων του Δελμούζου με τους Hugo Gaudig και Georg Kerschensteiner για τις καινοτομίες στις μεθόδους διδασκαλίας και για τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας είναι αναμφίβολη. Γι' αυτό το ζήτημα ο Σπ. Καλλιάφας αναφέρει τα εξής: *«Ο κυριότατος φορέας του συγχρόνου παιδαγωγικού πνεύματος... είναι ο H. Gaudig, όστις από δύο και πλέον δεκαετιών διευθύνει το Β' Ανώτερον Παρθεναγωγείον της Λειψίας. Μετά χαράς δε αναφέρομεν ενταύθα ότι τοιαύτην γνώμην εκ των παρ' ημίν παιδαγωγικών περί του ανδρός είπε προ ολίγου και ο κ. Δελμούζος εις ομιλίας τας οποίας έκαμεν εις τον Εκπαιδευτικόν Όμιλον και εις την εταιρείαν των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών, κατά τας οποίας τον Gaudig και Kerchensteiner έκρινε πρωταγωνιστάς εν τη σημερινή παιδαγωγική κινήσει»* (Φράγκου, 1986:206). Καθαρά ο Δελμούζος προσπαθεί να διαγράψει από την

εκπαιδευτική ιστορία το κεφάλαιο της αυταρχικής αγωγής και να εφαρμόσει τις νέες ιδέες του στη σχολική αίθουσα, προσαρμόζοντάς τις στην ελληνική πραγματικότητα (Δελμούζος, 1958:31-33).

Η ιδέα της αγωγής για τον Αλέξανδρο Δελμούζο διαμορφώθηκε βάσει πολλών ερεθισμάτων. Ένα από αυτά ήταν και ο Καντ. Ο Καντ, με το δοκίμιό του «*Was ist Aufklärung?*», ισχυρίζεται πως ο διαφωτισμός είναι η περίοδος που έχει ως βασικό χαρακτηριστικό της το γνωμικό «*Sapere aude!*» (τόλμησε να γνωρίσεις). Αυτή η περίοδος, επιπλέον, χαρακτηρίστηκε από την αυτόνομη σκέψη, την «*απαλλαγμένη από τις υπαγορεύσεις της εξωτερικής πολιτικής εξουσίας*». Το ενεργό, έλλογο ανθρώπινο υποκείμενο βρίσκεται στο κέντρο του κόσμου, ενώ αναφορικά με την ηθική, υποστήριξε ότι «*η πηγή της θεωρίας της αρετής και της ηθικής δεν βρίσκεται σε εξωτερικούς από την ανθρώπινη φύση παράγοντες, δεν αποδίδεται στη φύση, ούτε στον Θεό, παρά μόνο στην καλή θέληση. Καλή θέληση είναι αυτή που πηγαίνει σύμφωνα με οικουμενικούς νόμους ηθικής, που η αυτόνομη ανθρώπινη ύπαρξη ελεύθερα και αβίαστα αποφασίζει να ενστερνιστεί... Ο νους από μόνος του συμβάλλει αποκλειστικά στη γνώση του (και ως εκ τούτου αυτή η γνώση υπόκειται σε περιορισμούς που δεν μπορεί να ξεπεράσει), η ηθική έχει τις ρίζες της στην ανθρώπινη ελευθερία, ενεργώντας αυτόνομα και σύμφωνα με έλλογες, ηθικές αρχές και η φιλοσοφία εμπεριέχει αυτοκριτικές διαδικασίες*».

Άλλη επιρροή που δέχεται ο Δελμούζος είναι από τον Georg Kerschensteiner, ο οποίος υπήρξε μια μεγάλη και κυρίαρχη μορφή του γερμανικού προοδευτικού κινήματος της εκπαίδευσης. Ο Kerschensteiner αφιέρωσε τις προσπάθειές του στην διαμόρφωση της πρωτοβάθμιας και της επαγγελματικής εκπαίδευσης και προχώρησε σε δύο καινοτομίες: στο «*σχολείο δραστηριότητα*» (Arbeitsschule) και στο «*σχολείο συνέχεια*» (Fort-bildungsschule). Στο «*σχολείο δραστηριότητα*», εισήγαγε εργαστήρια, κουζίνες, κήπους, με σκοπό να αυξήσει και να ανυψώσει τα κίνητρα μάθησης των μαθητών, την αυτοεκτίμησή τους, και τον ηθικό χαρακτήρα τους. Το «*σχολείο συνέχεια*» ήταν υποχρεωτικό για όλα τα αγόρια και κορίτσια, ηλικίας μεταξύ των δεκατεσσάρων και δεκαεπτά ετών, που είχαν τελειώσει την υποχρεωτική φοίτηση στο δημοτικό σχολείο και εργάζονταν. Εκτός από την πρακτική κατάρτιση, τα παιδιά παρακολουθούσαν μαθήματα στη θρησκεία, τη σύνθεση, τα μαθηματικά, και θέματα πολιτικής αγωγής. Με τον τρόπο αυτό Kerschensteiner προσπάθησε να προάγει τη φιλελεύθερη παιδεία και την κοινωνική ευημερία, μέσα από πρακτικές δραστηριότητες, αποσκοπώντας στη δημιουργία χρήσιμων στην κοινωνία πολιτών. Ο Kerschensteiner δημιούργησε τη μαθησιακή διαδικασία πάνω στην ενεργό συμμετοχή των παιδιών στα προγράμματα εργασίας και στις εξωσχολικές δραστηριότητες, που έχουν επιλεγεί σύμφωνα με το δικό τους καλό. Η συμμετοχή και το έργο τους στόχευαν στη μετατροπή του σχολείου από τόπο «*ατομικής και πνευματικής παραδοξότητας*» σε μέρος πρακτικού και κοινωνικά συντηρήσιμου πλουραλισμού (Μαργαρώνη, 2010:23-24).

Επιπλέον επιδράσεις δέχεται από τους Berthold Otto, ο οποίος δίνει έμφαση κυρίως στη σημασία της εκμάθησης της μητρικής γλώσσας και Hugo Gaudig, ο

οποίος τονίζει την ελεύθερη πνευματική σχολική εργασία, στην αυτενέργεια και στην αυτονομία (Τερζής, 1998:35).

Τις επιρροές που δέχτηκε ο Δελμούζος άραγε τις ενστερνίστηκε άκριτα, δεχόμενος και υποστηρίζοντας κάθε πτυχή τους. Για τον Αλέξανδρο Δελμούζο, αγωγή σημαίνει *α ν θ ρ ω π ι σ μ ό ς* και «ανθρωπισμός θα ειπεί να πλάθουμε ανθρώπους με γερό και ωραίο σώμα, με καθαρό στοχαστικό νου, με δυνατή θέληση και σεβασμό και αγάπη στους συνανθρώπους των.... Να κρίνουν οι ίδιοι υπεύθυνα όσα προβλήματα τους παρουσιάζει η ατομική και ομαδική ζωή τους, χωρίς να παρασύρονται σαν άβουλη αγέλη... να οργανώνουν τη ζωή της λαϊκής ολότητας όπου ανήκουν έτσι, που και τα άτομα και η ολότητα να προκόβουν... να είναι πρόθυμοι να θυσιάζουν γι' αυτή (την ολότητα) όχι μόνο την ησυχία και τη βολή τους, παρά στην ανάγκη και τη ζωή τους την ίδια. Ανθρωπισμός δεν θα ειπεί ισοπέδωση των ατόμων σε μια πολιτεία... όλοι είναι ίσοι. Η ισότητα όμως αυτή δεν εξαφανίζει τις φυσικές διαφορές ανάμεσα στα άτομα, διαφορές και ως προς την ψυχοσύσταση και ως προς τις ικανότητες και τη δυναμικότητα του καθενός... Όλοι οι λαοί έχουν την *α ν θ ρ ω π ι ν ή* τους *α ξ ί α*. [Γι' αυτό] Ο ανθρωπισμός είναι βέβαια αντίθετος με τον εθνικισμό και με τις συνέπειές του, όχι όμως και με τον εθνισμό...[που] αναπτύσσει στο *maximum* τη δυναμικότητα του εθνικού συνόλου» (Δελμούζος, 1958:31-33).

Εκτός από τον Ελληνικό πολιτισμό, ο Δελμούζος έδινε έμφαση στη διδασκαλία και άλλων πολιτισμών, κυρίως του Γαλλικού. Αυτό διαφαίνεται στο γεγονός ότι το διδακτικό πρόγραμμα του Ανώτερου Παρθεναγωγείου του Βόλου οργανώθηκε σύμφωνα με τα πρότυπα των Γαλλικών και Ελβετικών σχολείων της εποχής, εντάσσοντας την εκμάθηση της Γαλλικής γλώσσας στο πρόγραμμα του σχολείου, όπως αναφέρει ο Σαράτσης στην εισηγητική του έκθεση προς τον Δήμο Παγασών «*Θα της Γαλλικής. Φρονώ μάλιστα ότι εις τας δύο ανωτέρας τάξεις τινά των μαθημάτων —όπως τα φυσιογνωστικά— πρέπει να διδάσκονται γαλλιστί χάριν περισσοτέρας εξασκήσεως. Τούτο γίνεται διότι την κοινωνίαν ημών κατέχει ο πόθος της γνώσεως ξένης γλώσσας, η οποία πράγματι συντελεί εις την τελειότεραν μόρφωσιν. Αφού δε υπό πάντων αναγνωρίζεται η χρησιμότης της γαλλικής διά την περαιτέρω ανάπτυξιν των θηλέων, ορθόν είναι να διδάσκηται αύτη αρτίως και προπόντως. Τούτο άλλως τε επιθυμούσι και οι γονείς οι οποίοι χάριν αυτής στέλλουν τα τέκνα των εις τας καλογηρικές σχολάς, παραβλέποντες τα μειονεκτήματα, τα οποία παρακολουθούν την εν αυταίς διδασκαλίαν*» (Χαρίτος, 1986:95)

Ο Δελμούζος υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής της Δημοτικής γλώσσας. Αναφορές εκείνης της περιόδου για τη δημοτική γλώσσα, εννοούσαν τη «κοινή δημοτική ή απαλλαγμένη όλων των ιδιοματικών ή διαλεκτικών στοιχείων», ή την «πανελλήνια καθαρή δημοτική γλώσσα». Ο ίδιος αναφέρει «έχει την ίδια γραμματική, δηλ. τον ίδιο μηχανισμό με τα τοπικά ιδιώματα και διαφέρει μόνο από αυτά κατά το ότι έχει αποβάλλει πολλές ιδιοματικές, προπαντός ξενικές λέξεις... και διατήρησε την καθαρότητα της προφοράς». Επίσης, συνεχίζει «η κοινή αυτή δημοτική, αποβάλλουσα πολλές ιδιοματικές λέξεις, τις αντικατέστησε με λέξεις ληφθείσας από την καθαρεύουσα. Επίσης από την καθαρεύουσα εδανείσθει και δανείζεται πολλές λέξεις προς δήλωση νέων εννοιών, που εισήγαγε και εισάγει η διάδοση του πολιτισμού μετά

την απελευθέρωση της Ελλάδας. Όλες όμως τις λέξεις αυτές, τις μετάπλασε σύμφωνα με τη δική της γραμματική». Η γραμμή που ακολουθήθηκε από τους υποστηρικτές του εκπαιδευτικού δημοτικισμού μέχρι σήμερα, με απώτερο σκοπό να αναπλάσει το ελληνικό σχολείο θεμελιωμένο πάνω στην εθνική γλώσσα (Κοινή Νεοελληνική) απομακρύνοντας την καθαρεύουσα με τις λεκτικές και συντακτικές κατασκευές της. Αυτή η θεώρηση έτυχε μεγάλης αντιδραστικότητας από τους ακαδημαϊκούς υποστηρικτές της καθαρεύουσας που θεώρησαν ότι υπονομεύεται το εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά και τους αδιάλλακτους δημοτικιστές που κατηγορούσαν για ολιγοπιστία και στρατηγικούς ελιγμούς (Παπανούτσος, 1984:72-3).

Έτσι, αναφέρει ότι «η δημοτική εξουσιάζει το φυσικό και αβίαστο προφορικό λόγο των Νεοελλήνων, καθώς και τη λογοτεχνία και άλλες εκδηλώσεις, και προχωρεί σταθερά παντού», αλλά ταυτόχρονα την καθιέρωση της δημοτικής σε όλη την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Βουρδούση, 2019:64).

Ένα σημαντικό στοιχείο που συνδέει την γλώσσα με την εκπαίδευση είναι η αξιοποίηση των αρχαίων κλασσικών στην διδακτική πράξη μέσω της μετάφρασης τους. Ο Δελμούζος υποστήριξε ότι η διδασκαλία των αρχαίων μπορεί να γίνει και από καλές και σωστές μεταφράσεις, χωρίς να χαθεί η ιστορική βάση του νεώτερου πολιτισμού και η μόρφωση των κλασσικών, ακόμα και σε κλασικά γυμνάσια. Θεωρεί ότι ο χρόνος στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν είναι επαρκής για την εκμάθηση της Αρχαίας γλώσσας σε βάθος, ούτε και της λογοτεχνίας της. Τονίζει επίσης ότι ο τελικός στόχος ενός αστικού σχολείου είναι η γενική και σύγχρονη μόρφωση και όχι η βαθιά εξειδίκευση σε μια αρχαία γλώσσα (Παπανούτσος, 1984:241-246).

Ο Δελμούζος πιστεύει ως βασικό γλωσσικό σκοπό την ύπαρξη της δημοτικής γλώσσας, ωστόσο με παράλληλη διδασκαλία της καθαρεύουσας έχοντας στόχο την κατανόηση και την απλή γραφή της. Από την άλλη, η διδασκαλία της δημοτικής γλώσσας ήταν ένα σημαντικό στοίχημα του Δελμούζου, αφού οι μαθητές «ανακάτευαν» συνήθως σε πολύ μεγάλο βαθμό την καθαρεύουσα με τη δημοτική. Έτσι, ο Δελμούζος αποφασίζει να αλλάξει την αρχική του απόφαση, δηλαδή να διδάσκεται πρώτα η δημοτική και αργότερα η καθαρεύουσα και επιλέγει να συστηματοποιήσει την καθαρεύουσα και τη δημοτική, χρησιμοποιώντας κυρίως την έκθεση και τις γραπτές γλωσσικές ασκήσεις (Βουρδούση, 2019:65).

3. Το Ανώτατο Παρθεναγωγείο του Βόλου

Σε μια κοινωνία ερμητικά κλειστή σε προοδευτικές ιδέες, όπου ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού είναι αναλφάβητο, το να μορφωθεί μια γυναίκα αποτελεί όχι μόνο περιττή πολυτέλεια, αλλά και ταμπού. Στο Βόλο, συγκεκριμένα, πριν το 1908, το να συνεχίσει μια κοπέλα τις σπουδές της πέρα από το Δημοτικό, θεωρείτο κοσμοϊστορικό γεγονός. Το κατ' εξοχήν επάγγελμα που μπορούσε να κάνει τότε μια γυναίκα, ήταν δασκάλα, πράγμα που προϋπέθετε γυμνασιακές σπουδές. Δυστυχώς όμως όλες οι πόρτες για τα κορίτσια της εποχής ήταν κλειστές, αφού Γυμνάσιο Θηλέων δεν υπήρχε στην πόλη. Λίγες τυχερές μπορούσαν να σπουδάσουν στο Αρσάκειο Λαρίσης ή σε σχολές καλογραιών, όπως στην Τήνο και τη Νάξο, όπου όμως γινόταν καθολική προπαγάνδα.

Το 1908 έχει δημιουργηθεί ήδη το κατάλληλο πολιτικό και κοινωνικό κλίμα για να εκδηλωθεί η αντίδραση προς τα καθιερωμένα. Την ίδια χρονιά ιδρύεται από τον Δήμο Παγασών το Ανώτερο Δημοτικό Παρθεναγωγείο του Βόλου, το οποίο λειτουργεί μέσα στο πλαίσιο των παραδεκτών επιταγών της γυναικείας εκπαίδευσης, εφαρμόζοντας όμως νέες παιδαγωγικές μεθόδους, πρωτόγνωρες για τα δεδομένα της εποχής, οι οποίες δημιούργησαν ένα αίσθημα δυσφορίας (Μοτσοβολέα, 2005:84).

Αρχικά, ο βολιώτης γιατρός Δημήτρης Σαράτσης, αντιλήφθηκε την επιτακτική ανάγκη της εκπαιδευτικής κατάστασης στην πόλη του Βόλου και πρότεινε στο δημοτικό συμβούλιο, την σύσταση ειδικής ανώτερης σχολής, ώστε να προσφερθεί στα κορίτσια των δημοτών ανώτερη μόρφωση. Στην εισήγησή του προς το Δήμο Παγασών, αναφέρει χαρακτηριστικά: *«αφ' ενός πρέπει να τείνη εις μόρφωσιν του πνεύματος και δημιουργίαν χαρακτήρος και αφ' ετέρου να χορηγήση όλας εκείνας τας πρακτικάς γνώσεις διά των οποίων η σημερινή μαθήτρια καταστή εν τω μέλλοντι πρότυπον μητρός, συζύγου και νοικοκυράς»*. Συνεπώς οι μαθήτριες του Παρθεναγωγείου θα διδάσκονταν εκτός από τα πρακτικά μαθήματα (μαγειρική, κηπουρική, χειροτεχνία) και ξένη γλώσσα (γαλλικά), νεοελληνική γλώσσα και φιλολογία καθώς και αρχαίους Έλληνες συγγραφείς από μετάφραση.

Οι προτάσεις του Σαράτση γίνονται δεκτές από τον Δήμο Παγασών, έτσι ιδρύεται το Ανώτερο Παρθεναγωγείο του Βόλου έχοντας διευθυντή τον Αλέξανδρο Δελμούζο. Η έλευση του Δελμούζο στον Βόλο, θα έχει επιφυλακτική αντιμετώπιση από πολλούς και σύντομα θα ξεκινήσουν οι αντιδράσεις. Οι μαθήτριες, όμως, θα δείξουν στους οικείους τους τον τρόπο εργασίας του σχολείου, την προσπάθεια και την αφοσίωση του Δελμούζου, οπότε οι αντιδράσεις για μικρό διάστημα θα σταματήσουν.

Το σχολείο, αρχικά, θα στεγαστεί σε ένα διώροφο κτήριο με αυλή και κήπο και την επόμενη χρονιά θα μετεγκατασταθεί σε ένα άλλο οίκημα. Το εκπαιδευτικό προσωπικό, επιλέχθηκε από το σύνολο των εκπαιδευτικών, που υπήρχε εκείνη την εποχή στο Βόλο. Η λειτουργία του Παρθεναγωγείου ξεκίνησε με την εγγραφή 35 μαθητριών στην Α' τάξη, οι οποίες, την επόμενη χρονιά επανεγγράφησαν στη Β' τάξη, ενώ ένας μεγάλος αριθμός νέων μαθητριών γράφτηκαν στην Α' τάξη. Την τρίτη χρονιά λειτουργίας του σχολείου, ακολουθήθηκε η ίδια διαδικασία εγγραφής των μαθητριών. Ο Δήμος Παγασών επιχορηγούσε σταθερά τη συντήρηση του

Παρθεναγωγείου, ενώ κάποια έξοδα καλύπτονταν από τους γονείς των μαθητριών (Κογκούλη, 2007:30-33).

Η λειτουργία του πρωτότυπου αυτού σχολείου συγκέντρωσε την αντίδραση συντηρητικών στοιχείων της πόλης, διαψεύδοντας τις προσδοκίες του για εκπαιδευτική αναγέννηση. Η ελληνική κοινωνία του 1908 και ιδιαίτερα η επαρχιακή, δεν ήταν ώριμη να δεχτεί τις εκπαιδευτικές καινοτομίες. Ωστόσο, έπειτα από δύο χρόνια ηρεμίας, ένα συμβάν έδωσε την αφορμή στον μητροπολίτη Δημητριάδος και Βόλου να δημιουργήσει επεισόδιο εναντίον του σχολείου και των λειτουργών του. Αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για να διενεργηθεί συλλαλητήριο στο Βόλο στις 2 Μαρτίου του 1911, και ο Δελμούζος αναγκάστηκε να παραιτηθεί λίγες μέρες αργότερα, ενώ στις 13 Μαρτίου 1911 ο υπουργός Δικαιοσύνης διέταξε τον εισαγγελέα να διενεργήσει ανακρίσεις (Βουρδούση, 2019:38).

Η ίδρυση και λειτουργία του Ανώτερου Παρθεναγωγείου συντάραξε τα νερά του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και ανανέωσε το ενδιαφέρον των πολιτικών και των εκπαιδευτικών της εποχής, για τις εκπαιδευτικές ανάγκες του πληθυσμού για μορφωτική και κοινωνική αναγνώριση (Μοτσοβολέα, 2005:89).

Η «παιδαγωγική άνοιξη» στο σχολείο του Βόλου, αποτέλεσε ορόσημο στην ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης και έθεσε τα όρια των δυνατοτήτων και των περιορισμών για τις φιλελεύθερες καινοτομίες στον ελληνικό εκπαιδευτικό χώρο (Μπουζάκης, 2003:74).

3.1. Το διδακτικό πρόγραμμα και η μέθοδος διδασκαλίας

Το πρόγραμμα σπουδών του Ανώτερου Παρθεναγωγείου σχεδιάστηκε από τον Δημήτρη Σαράτση και επεξεργάστηκε από τον Αλέξανδρο Δελμούζο, με στόχο την επίτευξη των αρχών της αγωγής που είχαν τεθεί. Διέφερε από το πρόγραμμα των αντίστοιχων σχολείων της χώρας, ως προς το είδος και το περιεχόμενο των μαθημάτων, αποκαλύπτοντας τον μεταρρυθμιστικό χαρακτήρα του σχολείου (Χαρίτος, 1986:86). Σε πρώτη φάση ο Δελμούζος έδωσε επαρκή χρόνο στη διδασκαλία των φυσιογνωστικών και τεχνικών-καλλιτεχνικών μαθημάτων, περιορίζοντας τον χρόνο των ιστορικοφιλολογικών. Το κάθε μάθημα απαρτιζόταν από έναν πλήρη κύκλο, με έννοιες και ουσιαστικό εύρος της ύλης, με πρακτικό χαρακτήρα (Κογκούλη, 2007:33).

Ο Δελμούζος προσπάθησε να κατανείμει ισάξια τις ώρες διδασκαλίας των μαθημάτων, διδάσκοντας τα θεωρητικά μαθήματα το πρωί και τα πρακτικά, τεχνικά το απόγευμα. Ένα απόγευμα την εβδομάδα ήταν για περίπατο και οι μαθήτριες είχαν δύο απογεύματα ελεύθερα. Η διάρκεια των θεωρητικών μαθημάτων ήταν σαράντα πέντε λεπτά με διαλλείματα των δέκα και δεκαπέντε λεπτών. Σημαντικό ρόλο στο ημερήσιο πρόγραμμα του σχολείου, είχαν οι γυμναστικές ασκήσεις, οι οποίες γινόταν καθημερινά σε ένα από τα μεγαλύτερα διαλλείματα, καθώς επίσης και η πολύωρη απασχόληση των μαθητριών στον σχολικό κήπο. Η οργάνωση του ελεύθερου χρόνου καθώς και η κατανομή των ωρών διδασκαλίας, αποσκοπούσε στην βελτίωση των συνθηκών μάθησης, αποδεικνύοντας τη φιλελεύθερη διδασκαλία που εφαρμόστηκε στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο του Βόλου. Επίσης, δεν υπήρχαν φραγμοί στην προαγωγή των μαθητριών από τάξη σε τάξη και δεν ίσχυε το βαθμολογικό σύστημα και η τήρηση απουσιών, που εφαρμόζονταν στα άλλα σχολεία (Χαρίτος, 1986:124-125).

Ένα, ακόμη, χαρακτηριστικό του μεταρρυθμιστικού πνεύματος του Δελμούζου, αποτέλεσε η κατάργηση των βιβλίων, στα περισσότερα μαθήματα, στο πλαίσιο της διδακτικής πρακτικής, εκτός του μαθήματος των γαλλικών και των θρησκευτικών. Όπως αναφέρει ο Σαράτσης *«όλα τα μαθήματα εδιδάχθησαν χωρίς βιβλία»*, αντικαθιστώντας τον παραδοσιακό τρόπο μάθησης. Μια άλλη καινοτομία στις μεθόδους διδασκαλίας του σχολείου, ήταν η χρήση εποπτικών εργαλείων και εξοπλισμού (όπως χάρτες, όργανα φυσικής, πίνακες, σκελετοί ζώων), βοηθώντας την *ζωντανή διδασκαλία*, τόσο στον προφορικό όσο και στο γραπτό λόγο.

Προτεραιότητα του Δελμούζου στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο, ήταν η ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητριών, η αυτονομία και η ολοκληρωμένη μόρφωση σε συνάφεια με τις πραγματικές καταστάσεις της ζωής. Θεωρούσε το σχολείο *«συνέχεια της ζωής»* και χρησιμοποίησε τα μέσα για να το πετύχει, όπως οι εκδρομές και οι περίπατοι, η εργασία στο σχολικό κήπο, η διδασκαλία στην ύπαιθρο, το παιχνίδι και οι σχολικές γιορτές. Κορυφαία καινοτομία του σχολείου ήταν να βγάζει τις μαθήτριες από τις αίθουσες διδασκαλίας εφαρμόζοντας ένα ευρύ πρόγραμμα.

Η σημαντική επιτυχία του Δελμούζου στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο, υπήρξε η οργάνωση της σχολικής ζωής και η πρωτοπορία στη διδακτική πράξη. Θέματα, τα

οποία και έδωσαν το έναυσμα σε αυτούς που εναντιώθηκαν, παρόλο που το σχολείο πρόσφερε σημαντικά οφέλη στην μόρφωση των κοριτσιών και στα ιδανικά της κοινωνίας του Βόλου (Χαρίτος, 1986:148-154).

Τα μαθήματα που διδάσκονταν στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο ήταν τα Αρχαία Ελληνικά, τα Νέα ελληνικά που περιλάμβαναν τη Γλωσσική Διδασκαλία, τις Εκθέσεις και τα Κείμενα, τα Μαθηματικά, οι Φυσικές Επιστήμες, τα Θρησκευτικά, η Ιστορία, η Ιστορία της Τέχνης, η Γεωγραφία, η Μουσική, η Γυμναστική, τα Οικοκυρικά, η Γαλλική Γλώσσα και η Ιχνογραφία-Ζωγραφική.

Το βασικό χαρακτηριστικό του προγράμματος ήταν η στροφή από τον ψευδοκλασικισμό στο παρόν, τον νέο ελληνισμό και τα ιδανικά της σύγχρονης κοινωνίας. Έτσι, οι ώρες διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών κειμένων από το πρωτότυπο περιορίζονταν σε μία την εβδομάδα, με σκοπό να δοθεί προτεραιότητα στη διδασκαλία των φυσικομαθηματικών και των τεχνικών μαθημάτων, αλλά κυρίως γιατί ο Δελμούζος θεωρούσε ότι *«...όπως σήμερα διδάσκονται τα ελληνικά, παραμένουν εις την μνήμην των μαθητών μόνο τύποι τινές γραμματικοί διά μέσου των οποίων διαφεύγει όλως διόλου το πνεύμα του συγγραφέως...»*. Διδάχτηκαν αποσπάσματα από τα έργα του Πλουτάρχου, του Ξενοφώντα και του Λουκιανού, καθώς και μύθοι του Αισώπου, δίνοντας την ευκαιρία στις μαθήτριες να γνωρίσουν την αρχαιοελληνική λογοτεχνία με την μεσολάβηση των μεταφράσεων (Χαρίτος, 1986: 106-107).

Μεγάλο βάρος δόθηκε στο μάθημα των Νέων Ελληνικών, που είχε σκοπό τη συνειδητοποίηση των αξιών της νεοελληνικής παράδοσης και του νεοελληνικού πολιτισμού. Το μάθημα διδασκόταν 7 ώρες την εβδομάδα και περιείχε γλωσσική διδασκαλία, εκθέσεις και μελέτη κειμένων νεοελλήνων συγγραφέων, πεζογράφων και ποιητών. Ο σκοπός του μαθήματος κατά τον Δελμούζο ήταν, οι μαθήτριες που αποφοιτούσαν, να μπορούν να εκφράζουν γραπτά και προφορικά τον ψυχικό τους κόσμο, κάνοντας χρήση ενός σωστού γλωσσικού οργάνου. Διδάχτηκαν κείμενα από τη ζωντανή παράδοση του έθνους (δημοτικά τραγούδια), την έντεχνη λογοτεχνία (έργα των Σολωμού, Κάλβου, Βλαχογιάννη, Κρυστάλλη, Εφταλιώτη), έργα κλασικών ποιητών μεταφρασμένων στη νεοελληνική γλώσσα και καλλιιεργήθηκε η ελεύθερη έκφραση των μαθητριών στο μάθημα της έκθεσης (Χαρίτος, 1986: 108-117).

Στο μάθημα της Ιστορίας σε κάθε τάξη διδασκόταν μια από τις τρεις περιόδους του ελληνικού πολιτισμού (αρχαία, βυζαντινή, νεότερη). Η διδασκαλία είχε βάση, αφετηρία και τέρμα της το Νέο Ελληνισμό, τη σύγχρονη κοινωνία και τα προβλήματά της. Ξεκινούσε δηλαδή με τη νεότερη περίοδο της ελληνικής ιστορίας, προχωρούσε στη μεσαιωνική και κατέληγε στον κλασικό κόσμο. Δεν περιοριζόταν στα ιστορικά γεγονότα αλλά παρουσίαζε *«μια σύνθετη εικόνα της ζωής φωτισμένη από διάφορες πλευρές»*, με σκοπό την προβολή της ψυχικής ενότητας της ελληνικής φυλής και του πολιτισμού της. Η διδασκαλία εμπλουτιζόταν από υλικό (δημοτικά τραγούδια, παραδόσεις, βιογραφίες, απομνημονεύματα) με σκοπό να ζωντανεύει μορφές και γεγονότα. Προστέθηκε ακόμα στο πρόγραμμα το μάθημα της Ιστορίας της Τέχνης, μια ώρα την εβδομάδα - στη δευτέρα και τρίτη τάξη - με σκοπό να συμπληρώσει τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας, να εισάγει τις μαθήτριες

στην ερμηνεία της αρχαίας γλυπτικής-αρχιτεκτονικής και της νεοελληνικής ζωγραφικής. Η διδασκαλία γινόταν μόνο μέσα από κάποιες φωτογραφίες, με σκοπό να καλλιεργηθεί η αισθητική των μαθητριών και να βελτιωθεί η παρατηρητικότητα τους (Κογκούλη, 2007:48-49).

Επίσης, στο πρόγραμμα priμοδοτήθηκε η διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας, με πέντε ώρες την εβδομάδα σε κάθε τάξη, γιατί όπως αναφερόταν στην εισήγηση του Σαράτση *«την κοινωνία των ημών κατέχει ο πόθος της γνώσεως της ξένης γλώσσας, η οποία πράγματι συντελεί εις την τελειότεραν μόρφωσιν»*. Ο Δελμούζος δεν δίνει πολλά στοιχεία για τις μεθόδους διδασκαλίας που ακολουθήθηκαν, αλλά αναφέρει ότι αντιμετώπισαν πολλαπλά προβλήματα και τα αποτελέσματα δεν ήταν ικανοποιητικά (Χαρίτος: 1986: 95-96).

Το μάθημα των Μαθηματικών διδασκόταν δύο ώρες την εβδομάδα και στις τρεις τάξεις. Ο Δελμούζος θεωρούσε σημαντική επιδίωξη του μαθήματος, την επαφή και κατανόηση μαθηματικών εννοιών, ώστε να έχει πρακτική ωφέλεια στην καθημερινή ζωή των μαθητριών.

Το πρόγραμμα περιελάμβανε ακόμα πολλές ώρες διδασκαλίας των φυσικών-φυσιογνωστικών μαθημάτων, όπου δόθηκε έμφαση στην έρευνα της χλωρίδας και της πανίδας με σκοπό να γνωρίσουν οι μαθήτριες το περιβάλλον του τόπου τους. Σ' αυτό βοήθησαν αποτελεσματικά οι περίπατοι που διοργάνωνε ο Δελμούζος καθώς και ο σχολικός κήπος (Κογκούλη, 2007:41-43).

Στο μάθημα των Θρησκευτικών το σχολείο απομακρύνθηκε από το δογματισμό και την κατήχηση και έθεσε ως *«κέντρο βάρους τη ζωή και τη διδασκαλία του Χριστού»*, σε μια προσπάθεια *«τα παιδιά να ζήσουν την ουσία του χριστιανισμού»*, ώστε να νιώσουν οι μαθήτριες ότι οι ανισότητες πάσης φύσεως πρέπει να εκλείψουν οριστικά από τη ανθρωπότητα. Στόχος του Δελμούζου ήταν η άμεση επαφή των μαθητριών με τα Ευαγγέλια, προκειμένου να ικανοποιηθεί η αρχή της βιωματικότητας. Όντας αρκετά βήματα πιο μπροστά από την εποχή του, ο Δελμούζος είχε αντιληφθεί πως δίχως να βιώνει κανείς ζωντανά και έμπρακτα αυτά που μαθαίνει, δυσκολεύεται να αυτενεργήσει, να δραστηριοποιηθεί και σε τελική ανάλυση να κοινωνικοποιηθεί (Μαργαρώνη, 2010: 32-40).

Εφόσον υπήρξε σημαντική η πρακτική διδασκαλία και η μετάδοση καθημερινών για την ζωή πραγμάτων, δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στο μάθημα της *«νοικοκυροσύνης»* με υπομαθήματα για την υγιεινή και την νοσηλευτική, την καθαριότητα του σπιτιού, τη μαγειρική, την κοπτική και την ραπτική. Το μάθημα διδασκόταν τρεις ώρες την εβδομάδα και στις τρεις τάξεις. Στο τέλος των μαθημάτων, ο Σαράτσης τους έκανε μαθήματα παροχής πρώτων βοηθειών σε περιπτώσεις ασφυξίας και τραυματισμού (Κογκούλη, 2007: 52-53).

Στο μάθημα της Γεωγραφίας οι μαθήτριες κατασκεύαζαν μόνες τους τετράδια-λευκώματα με περιεχόμενο χάρτες, πίνακες και φωτογραφίες, από ένα ή περισσότερα κράτη, έτσι ώστε να σχηματίζονται αυτοτελή φυλλάδια με θαυμαστή παιδική καλαισθησία. Το μάθημα διδασκόταν δύο ώρες την εβδομάδα και προέβλεπε την διδασκαλία της πολιτική γεωγραφίας της Ελλάδας, της Ευρώπης και της Ασίας. Επίσης αντικείμενο μελέτης αποτελούσε η οικονομική γεωγραφία, η γεωλογία και

στο τέλος της χρονιάς δινόταν πληροφορίες για το ηλιακό σύστημα (Χαρίτος, 1986:94-95).

Επίσης, μεγάλο μέρος του προγράμματος αφιερώθηκε στα τεχνικά-πρακτικά μαθήματα, δηλαδή στην Ιχνογραφία και τη Ζωγραφική, στα οποία ο Δελμούζος έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα, λόγω της διαφοροποιημένης μεθόδου διδασκαλίας που ακολούθησε. Θεωρούσε σημαντικό το μάθημα, διότι με την ελευθερία έκφρασης που δινόταν στις μαθήτριες, επιτυγχάνονταν τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα. Η διδασκαλία του μαθήματος ξεκίνησε με την άσκηση του ματιού και του χεριού των μαθητριών, με τα φυσικά αντικείμενα και παραγκωνίστηκαν τελείως τα παραδοσιακά τετράδια ιχνογραφίας με τις τυπωμένες τελείες (Κογκούλη, 2007:56-57).

Ένα ακόμη σημαντικό μάθημα, για τον Δελμούζο, ήταν η Γυμναστική, όπου οι ασκήσεις συνδυάζονταν με το ελεύθερο παιχνίδι. Το μάθημα γινόταν ένα δίωρο την εβδομάδα, από κοινού και για τρεις τάξεις και ο βασικός στόχος του μαθήματος ήταν η σωματική ευρωστία των μαθητριών.

Η Μουσική ήταν ένα από τα σημαντικά πρακτικά μαθήματα και ο κύριος σκοπός του ήταν η καλλιέργεια της αγάπης και της κατανόησης του δημοτικού τραγουδιού. Στην Α΄ τάξη διδασκόταν δύο ώρες την εβδομάδα, ενώ στις άλλες δύο από μία ώρα. Επιπλέον μία ώρα την εβδομάδα γινόταν συνδιδασκαλία και για τις τρεις τάξεις (Χαρίτος 1986:97-100).

Βιβλία χρησιμοποιούνταν μόνο για τη διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας, ενώ στα υπόλοιπα μαθήματα οι μαθήτριες χρησιμοποιούσαν χειρόγραφα ή πολυγραφημένα βοηθήματα με βάση τις σημειώσεις που κρατούσαν στη διάρκεια των μαθημάτων. Στα Θρησκευτικά χρησιμοποιούνταν τα κείμενα των Ευαγγελίων (Χαρίτος 2002: 23).

4. Τα Αθεϊκά του Βόλου

Εκείνο που πάντα ενδιέφερε έντονα το Δελμούζο ήταν η δημιουργία και η προσφορά σε όλα τα Ελληνόπουλα μιας αυθεντικής και ανθρωπιστικής εκπαίδευσης. Η ευκαιρία, που είχε το 1908 με την ίδρυση του Ανώτερου Δημοτικού Παρθεναγωγείου, ναυάγησε έπειτα από τρία χρόνια, το 1911. Η κατάσταση της κοινωνίας του Βόλου, σε συνδυασμό με το ρητορισμό της καθαρεύουσας, τοποθετούν σταδιακά τα θεμέλια για αμφισβήτηση και τελικά ακύρωση του έργου του Δελμούζου. Οι αναμορφωτικές τάσεις στο χώρο της ελληνικής εκπαίδευσης και οι προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό της, που, κατά τον Φράγκο, θεωρήθηκαν στον τόπο μας ως ένα είδος «εκπαιδευτικού επαναστατισμού», χτυπήθηκαν αδυσώπητα. (Φράγκου, 1986:45)

Η προσπάθεια εφαρμογής των αρχών του «Σχολείου Εργασίας» βρέθηκε εν μέσω αντιστάσεων και έντονων αντιδράσεων, από την αρχή ακόμη της λειτουργίας του Παρθεναγωγείου. Οι θιασώτες και οι φορείς των καινοτόμων ιδεών θεωρήθηκαν μεροληπτικές προσωπικότητες, που είχαν την επιδίωξη να δημιουργήσουν ένα σχολείο αντεθνικό και αντιχριστιανικό. Η λειτουργία του νέου αυτού σχολείου είχε σαν αποτέλεσμα την αντίδραση των συντηρητικών ανθρώπων της πόλης, δυσχεραίνοντας τις προοπτικές του για εκπαιδευτική αναμόρφωση (Μαργαρώνη, 2010:43).

Η ελληνική κοινωνία του 1908 και ιδιαίτερα η επαρχιακή, δεν ήταν ώριμη να δεχτεί ακόμα ούτε και ως απλή δοκιμή, τις εκπαιδευτικές καινοτομίες. Ωστόσο, μετά από δύο χρόνια ηρεμίας, ένα γεγονός που προξένησε ο καθηγητής Γ. Μιστριώτης, ο οποίος με διαδηλώσεις φανατικών απαιτούσε την καταδίκη της Δημοτικής καθώς επίσης και να εκδιωχτούν οι υποστηρικτές της από την Ελληνική Βουλή, έδωσε την αφορμή για το επεισόδιο που δημιούργησε ο μητροπολίτης Δημητριάδος και Βόλου, Γερμανός. Ο Επίσκοπος επισκέφθηκε αιφνιδιαστικά το Παρθεναγωγείο στις 10 Φεβρουαρίου του 1911, μπαίνοντας από την σκάλα υπηρεσίας, ζητώντας να παρακολουθήσει την παράδοση του μαθήματος των Θρησκευτικών στην Α' τάξη. Κατά την διάρκεια του μαθήματος ο Δεσπότης απηύθυνε ερώτηση προς την καθηγήτρια για την πρωινή προσευχή, λαμβάνοντας αρνητική απάντηση, προκαλώντας έτσι την οργή του (Κογκούλη, 2007:58-59).

Η εξέλιξη των γεγονότων, τη μοιραία εκείνη μέρα της επίσκεψης του Επισκόπου στο σχολείο, πήρε φανερά αρνητική τροπή. Το επεισόδιο δημοσιεύθηκε, την επόμενη μέρα στην εφημερίδα «Κήρυξ», η οποία ήταν από τη αρχή αντίθετη με τη λειτουργία του Παρθεναγωγείου. Ακολούθησαν μία σειρά από συκοφαντικά άρθρα, που στόχο είχαν να ξεσηκώσουν την κοινή γνώμη. Ο *Κήρυξ* εκδίδονταν από τον Δημοσθένη Κούρτοβικ (1870-1929), ο οποίος πρωτοστάτησε στις διαμαρτυρίες κατά της λειτουργίας του Παρθεναγωγείου και το 1914 στην Δίκη του Ναυπλίου κατέθεσε ως μάρτυρας κατηγορίας. Τα επιχειρήματα του Κούρτοβικ ήταν βασικά δύο. Το πρώτο ήταν ότι ο Δήμος ξόδευε χρήματα για να μορφώνονται πλουσιοκόριτσα και το δεύτερο αποσκοπούσε στο να πλήξει ηθικά τον ίδιο τον Δελμούζο, γράφοντας ότι

«κουβάλησαν εικοσιπενταετή νεανίαν δια να διαπαιδαγωγήσει ηβήσκουσες νεάνιδες» (Χαρίτος, 1986:177-185).

Οι κατηγορίες κατά του σχολείου εντάθηκαν και προκάλεσαν την αντίδραση της τοπικής κοινωνίας του Βόλου, η οποία κορυφώθηκε με την οργάνωση μεγάλου συλλαλητηρίου στις 2 Μαρτίου του 1911, με αίτημα το κλείσιμο του Παρθεναγωγείου. Την ίδια μέρα συνεδρίασε το δημοτικό συμβούλιο το οποίο, μετά από μια θυελλώδη συζήτηση, αποφάσισε τελικά τη διακοπή λειτουργίας του σχολείου. Ο Δελμούζος αναγκάστηκε να παραιτηθεί λίγες μέρες αργότερα, ενώ στις 13 Μαρτίου 1911 ο υπουργός Δικαιοσύνης διέταξε τον εισαγγελέα να διενεργήσει ανακρίσεις (Βουρδούση, 2019:38-39).

Με το κλείσιμο του σχολείου και την αναχώρηση του Δελμούζου από τον Βόλο, θεωρήθηκε ότι το ζήτημα με το σχολείο είχε λήξει. Ωστόσο, δεν συνέβη έτσι αλλά αντίθετα η εμπάθεια που είχε επικρατήσει οδήγησε τον Σεπτέμβριο του 1911 τον εφέτη-ανακριτή Λαρίσης Αμπελά, να καλέσει τον Δελμούζο μαζί με τον δικηγόρο Ζάχο και άλλους επτά Βολιώτες, για να τους απαγγείλει κατηγορίες για πολλαπλές και βαριές αξιόποινες πράξεις, όπως άσεμνες δράσεις, ασέβεια προς τα θεία καθώς και ανατρεπτικές και αντεθνικές ιδέες και ενέργειες. Ακολούθησε η δικαστική δίωξη των υπευθύνων του για παράβαση των άρθρων 14 και 18 του νόμου «*περί εξυβρίσεων εν γένει και περί τύπου*». Για την απόδειξη αυτών των καταγγελιών, κινητοποιήθηκαν ισχυροί παράγοντες, όπως ο μητροπολίτης Δημητριάδος και Βόλου, ο διευθυντής της εφημερίδας Κήρυξ και ο δήμαρχος του Βόλου. Επιπλέον, ο Δελμούζος κατηγορήθηκε ότι με τις ομιλίες του στο Εργατικό Κέντρο, ωθούσε τους εργάτες σε αντικοινωνικές ενέργειες. Στη δίκη που έγινε στο Εφετείο του Ναυπλίου στις 16-28 Απριλίου 1914, γιατί τα πνεύματα στο Βόλο ήταν ακόμα οξυμμένα, επαναλήφθηκαν όλα όσα είχαν δημοσιευτεί στον συντηρητικό τύπο και όλα όσα είχαν διαδοθεί σκοπίμως στην κοινωνία του Βόλου. Παρά τις έντονες προσπάθειες εναντίον των κατηγορουμένων, η απόφαση του δικαστηρίου ήταν αθωωτική για το σύνολο τους (Κογκούλη, 2007:58-60).

Στα δύομισι χρόνια της λειτουργίας του, το Παρθεναγωγείο του Βόλου απελευθέρωσε την εκπαίδευση των κοριτσιών από τα δεσμά του κλασικισμού, του αυταρχισμού των δασκάλων και από το πρότυπο της γυναίκας-κούκλας, τεκμηριώνοντας την άποψη ότι η εκπαίδευση των κοριτσιών άρχιζε να αντιμετωπίζεται με διαφορετικό πνεύμα. Η ελληνική κοινωνία, όμως, δεν ήταν έτοιμη να αποδεχτεί και να αγκαλιάσει οποιαδήποτε καινοτόμα ιδέα, ειδικά στον ευαίσθητο τομέα της εκπαίδευσης. Ο Δελμούζος κατηγορήθηκε πως υπήρξε ανθέλληνας, αφού παραμέλησε την καλλιέργεια του εθνικού φρονήματος. Το λάθος του, ίσως, ήταν η ανυπομονησία που επέδειξε για την άμεση εφαρμογή των σύγχρονων ιδεών του. Χρειαζόταν, ενδεχομένως, να μεσολαβήσει ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, ώστε να εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις, οι οποίες θα οδηγούσαν σε μια δημιουργική διαδοχή των ιδεών του παρελθόντος με την ανανέωση του παρόντος (Μαργαρώνη, 2010:43-47).

Η περίοδος από τον Φεβρουάριο του 1911, που διαδραματίστηκαν τα γεγονότα της κατάργησης του Ανώτερου Παρθεναγωγείου έως και τον Απρίλιο του 1914, που

έγινε η δίκη του Ναυπλίου, χαρακτηρίστηκε ως «Αθεϊκά» του Βόλου και έχουν παραμείνει στην πολιτισμική και εκπαιδευτική ιστορία της χώρας μας.

5. Επίλογος

Παρουσιάζοντας και προσεγγίζοντας κριτικά τους διάφορους σταθμούς στην ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης, επιδιώχθηκε μια προσπάθεια περιληπτικής προσέγγισης, πάνω στις αρετές του αξιόλογου έργου του Αλέξανδρου Δελμούζου. Οι παρεμβάσεις και οι αλλαγές που εμπνεύστηκε ο Αλέξανδρος Δελμούζος και οι συνεργάτες του, αποτέλεσαν νεοτερικότητα της εποχής σε ένα σύστημα ,που πολλές φορές αναφέρθηκε σε αυτή την εργασία ως αυταρχικό και οπισθοδρομικό, με βάση πάντα την εξέλιξη της δυτικής κοινωνίας, όπου η Ελλάδα προσπαθούσε να αποτελέσει κομμάτι της. Η νέα παιδαγωγική και η νέα διδακτική αντίληψη, την οποία υπερασπιζόταν ο Δελμούζος, είχε ως κίνητρο και στόχο, την απλή μετάδοση βασικών γνώσεων, υπό το πρίσμα της νέας μεθόδου μάθησης και λειτουργίας του σχολείου. Ιδέες παρμένες από γερμανικά μοντέλα εκπαίδευσης, καινοτόμα για την εποχή, τα οποία φάνηκε να έχουν επίδραση γρήγορα, με σημαντικά αποτελέσματα.

Ο Δελμούζος ακολουθεί την πορεία του ηθικού σοσιαλισμού, κι αυτό είναι πασιφανές από το γεγονός ότι παρακολουθεί στενά τις απόψεις νεοκαντιανών και του παιδαγωγικού τους αντιπροσώπου, του Paul Natorp. Παρακολουθεί προσεκτικά τα δρώμενα στη γερμανική σοσιαλδημοκρατία και πρέπει να τονισθεί ακράδαντα ότι υιοθετεί εξελικτικές απόψεις απορρίπτοντας την επανάσταση ως μέσο κατάληψης της εξουσίας. Ο πολιτικός στοχασμός του Δελμούζου φαντάζει μοντέρνος και δε φοβάται να εκφραστεί, απαλλαγμένος από κάθε είδους άγονο νομιναλισμό έχοντας στόχο μόνο την ουσία των πραγμάτων. Όπως έγινε φανερό από όλα όσα αναφέρθηκαν, αρκετοί εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες έδρασαν καθοριστικά στη διαμόρφωση σε πρώτη φάση και στη δράση του Δελμούζου σε δύο επίπεδα. Στο κοινωνικοπολιτικό και στο παιδαγωγικό – εκπαιδευτικό. Μόνο έτσι μπορεί να κατανοηθεί άλλωστε η παιδαγωγική του αφοσίωση στην υπόθεση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.

Η προσφορά του Δελμούζου στο τομέα της εσωτερικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και τα πολύτιμα του δημοσιεύματα δεν στοιχειοθετούν μόνο το αποτέλεσμα που σε μια δεδομένη ιστορική στιγμή χάρισε η δημιουργική παιδαγωγική ευαισθησία του, αλλά εξακολουθούν να είναι και σήμερα, ίσως το πρώτο και το μοναδικό, προηγούμενο στην ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης.

Από το Ανώτερο Δημοτικό Παρθεναγωγείο του Βόλου, ακόμα, τόνισε το συνολικό πρόβλημα και πρότεινε μια εναλλακτική λύση. Ακριβώς με παρόμοιο τρόπο εργάστηκε μέσα από τον Εκπαιδευτικό Όμιλο ή από τη θέση του Ανωτέρου επόπτη Δημοτικής Εκπαίδευσης. Προς την ίδια πορεία φαίνεται να τείνουν και οι προσπάθειες του στο Μαράσλειο Διδασκαλείο της Αθήνας και η εργασία του στο Πειραματικό Σχολείο της Θεσσαλονίκης. Η εργασία του Δελμούζου μέσα στη σχολική αίθουσα βρήκε γενική αποδοχή. Εισηγήθηκε, σύμφωνα με την αντίληψη του σχολείου Εργασίας, στο οποίο ανήκει, τη σημαντική μετατόπιση στη σχέση εκπαιδευτικού – μαθητή και στη γενικότερη διαδικασία μάθησης. Η καινοτομία αυτή που, από παιδαγωγικής πλευράς αντιστοιχεί με έναν αναστοχασμό της εργασίας στο

σχολείο, συνεχίζει μέχρι τις μέρες μας να μην έχει αφομοιωθεί σε γενική κλίμακα από την ελληνική εκπαίδευση (Τερζής, 1998: 234-236).

Η προσφορά του Αλέξανδρου Δελμούζου στον τομέα της εσωτερικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης δεν αμφισβητήθηκε ποτέ. Άφησε σημαντικά δημοσιεύματα ως παρακαταθήκη των όσων πραγματικά πίστευε, αλλά ήταν και σε θέση να αλλάξει για να εκτονωθεί η δημιουργική παιδαγωγική ευαισθησία του. Ακόμα και σήμερα συνεχίζουν να είναι το πρώτο και το μοναδικό στην ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης. Όσο υπήρξε ακόμα, από το Ανώτερο Παρθενοναγωγείο του Βόλου, έθεσε το συνολικό πρόβλημα και πρότεινε εναλλακτική λύση. Στην ίδια κατεύθυνση εργάστηκε και από τον Εκπαιδευτικό Όμιλο αλλά και από την θέση του Ανώτερου Επόπτη Δημοτικής Εκπαίδευσης στο ίδιο μοντέλο. Επίσης δεν πρέπει να ξεχνάμε και τις πολύτιμες προσπάθειες του στο Μαράσλειο Διδασκαλείο της Αθήνας και η πολύτιμη δουλειά του στο Πειραματικό Σχολείο της Θεσσαλονίκης.

Ωστόσο, η προσφορά του Δελμούζου στα εκπαιδευτικά δρώμενα της χώρας μας και στην υπόθεση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης ειδικά, είναι αντίστροφα ανάλογη με τη χρονική διάρκεια της θητείας του στα σχολεία αυτά. Αυτό συμβαίνει διότι η προσφορά του Δελμούζου υπήρξε τεράστια και δεν μπορεί να μετρηθεί με βάση τον χρόνο παρά μόνο με την ένταση της δημιουργικής του προσωπικότητας και τη δύναμη της προσπάθειας. Πάντως, ο τρόπος που τερμάτισε η εργασία του στα σχολεία αυτά και η απήχηση της εκπαιδευτικής του εργασίας δηλώνουν πως ο Δελμούζος υπήρξε πραγματικά πρωτοπόρος, όλη αυτή δηλαδή η προσπάθεια και ο ζήλος που επέδειξε για να αναμορφωθεί η ελληνική εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα, από τα αναλυτικά προγράμματα, τα διδακτικά βιβλία και την μαθητική κοινότητα, μέχρι την καλλιτεχνική αγωγή και την κατασκευή ενός πλέον κατάλληλου σχολικού κτιρίου και τέλος την οργάνωση της σχολικής ζωής.

Είναι εξίσου σημαντικό να τονιστεί η αξία του ανθρώπου Αλέξανδρου Δελμούζου, αυτόν που πιστεύει σε αρχές και αγωνίζεται γι' αυτές σαν καλός μαχητής, ασυμβίβαστος και άμεσος. Η σταθερή του πορεία σε αυτά που πρέσβευε μετέβαλε τη ζωή του σε περιπέτεια. Η εμμονή του όμως αυτή υποδεικνύει σε όλους μας πόσο σημαντική μπορεί να είναι η προσφορά ενός και μόνο ατόμου, που από τούτη την σκοπιά τιμούμε και θαυμάζουμε σήμερα, τον Δελμούζο ως ένα σύμβολο της πεποίθησης. Αυτό γιατί η αφύπνιση και η δράση του καθενός από εμάς μπορεί να συμβάλλει στην υπέρβαση της ηττοπαθούς προσδοκίας πως κάποιο «θαύμα» θα αλλάξει την κατάσταση της κακής πορείας των εκπαιδευτικών πραγμάτων έτσι ώστε, τελικά να αποτραπεί το χειρότερο που οι περισσότεροι βλέπουν αλλά λίγοι δέχονται πως στο τέλος θα συμβεί. Σε περιόδους μεγάλης διάρκειας αξιολογικής κρίσης και σύγχυσης, όπου συχνά πυκνά διανύει τα τελευταία χρόνια η κοινωνία μας, η προσωπικότητα του Αλέξανδρου Δελμούζου φαντάζει πολύτιμη και ίσως αναντικατάστατη (Τερζής, 1998: 243-246).

Βιβλιογραφία

Βουρδούση, Α. (2019). Αλέξανδρος Δελμούζος: Γλωσσικές-Παιδαγωγικές καινοτομίες και οι διαχρονικές επιδράσεις του στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό σύστημα. *Διπλωματική εργασία*. Αθήνα.

Δελμούζος, Α. (1958). *Μελέτες και πάρεργα «Γράμμα σ'ένα φίλο μου. Πως έγινα δάσκαλος»*. Αθήνα.

Δελμούζος, Α. (1929). *Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο (1923-1926)* (Τόμ. Α'). Αθήνα: Εκδοτικό οίκος Δημητράκου Α.Ε.

Δελμούζος, Α. (1950). *Το Κρυφό Σκοτειό (1908-1911)*. Αθήνα: Εκδόσεις Γαλλικού Ινστιτούτο Αθηνών.

Δεσύπρη, Π. Ρ. (2008). *Δραματική ποίηση, Ευρυπίδη Ελένη Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Δημόπουλος, Χ. (2019, 06 13). Το ιστορικό πλαίσιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1913. *διπλωματική εργασία*.

Κογκούλη, Π. (2007). Ο Αλέξανδρος Δελμούζος και η σχολική πράξη. *διπλωματική εργασία*. Θεσσαλονίκη.

Κοτρώτσου-Λόντου. (2004). Γλωσσικό ζήτημα. *Επιστημονικό Βήμα*.

Μαλαφάντης, Κ. (2005). *Παιδαγωγική της Λογοτεχνίας* (Τόμ. Α'). Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Μαργαρώνη, Ε. (2010). Οι θρησκευτικές αντιλήψεις του Αλέξανδρου Δελμούζου και του Δημητρίου Γληνού και η επίδραση τους στη θρησκευτική αγωγή. *διπλωματική εργασία*. Θεσσαλονίκη.

Μοτσοβολέα, Λ. (2005). Γυναίκα και Μέση Εκπαίδευση στην Ελλάδα από το 1821 έως το 1929. Τα Παρθεναγωγεία και η περίπτωση του Παρθεναγωγείου Μυτιλήνης. *Μεταπτυχιακή διατριβή*. Μυτιλήνη.

Μπουζάκης, Σ. (2003). *Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-1999)*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Παπανούτσος, Ε. (1984). *Αλέξανδρος Δελμούζος*. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Παπανούτσος, Ε. (1976). *Η παιδεία Το μεγάλο πρόβλημα Α' προς δασκάλους παραινετικός, Β' προβλήματα ανατροφής, θέματα διδακτικής εκπαίδευση του μέλλοντος*. Αθήνα: Δωδώνη.

Σαπουντζάκης. (1980). *Αλ.Δελμούζος Μ.Φιλήντας Οι δάσκαλοι της ιδέας*. Νέα Ιωνία.

Τερζής, Ν. (1998). *Η παιδαγωγική του Α.Δελμούζου> Συστηματική εξέταση του έργου και της δράσης του*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη α.ε.

Φράγκου, Χ. (1986). *Επίκαιρα θέματα παιδείας*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg-Παιδαγωγική Σειρά.

Φραγκουδάκη, Α. (1992). *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι*. Αθήνα: Κέδρος.

Χαραλαμπίδη, Σ. (2007). *Η θρησκευτική αγωγή στο εκπαιδευτικό έργο του Αλέξανδρου Δελμούζου*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη α.ε.

Χαρίτος, Χ. (2002, Ιανουάριος 27). Το Δελμούζιο Παρθεναγωγείο Βόλου. *Επτά Ημέρες - Καθημερινή*, σσ. 21-23.

Χαρίτος, Χ. (1986). *Το Παρθεναγωγείο και τα «Αθεϊκά» του Βόλου*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής Επιστημονικές Έρευνες.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΧΡΟΝΟΘΕΩΡΙΕΣ

ΚΟΖΑΝΗ 2020

© ISBN: 978-618-00-2417-3